

KOSOVA VE DÜNYA TÜRK GENÇLİK KURULTAYI GÖZLEMLERİ

Yaşar KALAFAT

*“ Kaderler üstünde
Bir kader vardır
Göklerden gelen
Bir karar vardır”*

5–12 Ağustos 2007 tarihleri arasında Ohri’ de yapılan 13.Dünya Türk Gençlik Kurultayına “Geçmişten Günümüze Balkanlarda Türk Kültür Stratejileri” konulu bildiri ile katılıyorum. Bununla 4. Makedonya’da ve 3. kez de Ohri’de oluyorum. Kurultaylardan ise ikisine katılıyorum. Amaçlarım arasında becerebilsem Arnavutluk ve Kosova’ya da geçmek ve Türk kültürlü katılımcı kesimlerden daha evvel derleme imkânı bulamadığım Yakutlar, Sibiry Kazakları, Tuvalar, Altaylar gibi toplumların halk inançlarını derlemek de var. Bildirimizde anlatmaya çalıştığımız Balkanlardaki kültür mirasımızdan ve bu coğrafyadaki Türk kültürlü halkların halk kültürü potansiyelinden hareketle bir kültürel zemin oluşturmak ve bu zemin üzerine siyasi, iktisadi ve kültürel bir dünya oturtup birlikte hareket edilebilir bir alan yapılandırmanın şartlarını incelemektir. Kafkasya için Azerbaycan’dan başlayarak geliştirmeğe çalıştığımız projenin Balkanlar için yapılabilirliğini de irdelemek istiyoruz. Bu münasebetle. Makedonya’da Manastır, Kosova’da Prizren, Priştine, Mamuşa ve I. Murat’ın türbesinin bulunduğu yere gitmek kısmet oluyor. Kurultay’a İlk kayıtlara göre Dağıstan-Nogay’dan 5, Güney Azerbaycan’dan 7, Ahıska’dan 3, Özbekistan’dan 2, Kazakistan’dan 8, Kırım Derneği’nden 3, Romanya Tatar’larından 4, Başkurdistan’dan 9, Türkmenistan’dan 3, Tataristan’dan 8, Kıbrıs’tan 5, Bulgaristan’dan 5, Şor’lardan 2, Türkmeneli’nden 6, Karaçay’dan 3, Balkar’dan 2, Gagauzeli’nden 2, Kırgızistan’dan 3, Türk Ata Derneği’nden 1, Hakasya’dan 2, Azerbaycan’dan 7, Türkiye’den 44, Makedonya’dan 20, Türkmenistan’dan 1, Doğu Türkistan’dan 1, Çuvaşistan’dan 6, Türk Ocaklarından 6 kişi katılmıştı. Ayrıca Mahum diye bilinen bir toplumdaki 2 kişi katılmıştı. Bunlar Fin-Ugur halklarından olup Türklerle aynı dil grubuna mensup olduklarından bahisle birlikte çalışmalar yapılmasını öneriyorlardı Batı Trakya’dan 4 katılımcı vardı ve fakat içlerinde halk bilimci olmadığı için yararlanamadık. Altay’dan Ekaterina Tydykova, Ayana Kurmanova ve Aduchy Tudukov, Omsk Kazak’larından Altunay Zhunusova, Ayna Zhunusova, Dinara Alimbaeva, Yakutistan’dan Makroshupuva Sargılana Alekseevna, Tuva’dan Choygana Mongush ve Omak Darjak katılmışlardı kendilerinden alanımızla ilgili geniş bilgi aldık. Ohri’de bu defa Metropol Otel’de kaldık Makedonya

ciddi şekilde kalkmıyor ve önemli miktarda turist alıyor Kosova'ya Organizasyonun desteği ile Salih Sallah'ın yardımıyla girip dolaşip bilgi derledik Aileden Elvan Sallah hanıma ve Necat Sallah beye özel olarak teşekkür ediyoruz. Kurultay'ın başlama tarihinde Prof. Dr. Cihat Özönder'in henüz kırkı çıkmamıştı. Rahmetli hocamız dünya Türklüğü için ciddi bir kayıptı. Balkan Türklüğünün kaybı daha büyüktü. O aynı zamanda bir Balkanolog'du. Dünya Türklüğüne ilgi duyan basın haberden duyduğu üzüntüyü sütunlarına yansıtmıştı. Tesellimiz dava takipçilerinin faniliği yanında, davanın kalıcı olduğunun bilincinde olanların bulunmasındadır. Kendisini tekrar rahmet ve saygı ile anıyoruz.

Kurultay resmi açılış konuşmalarından sonra usulden olduğu üzere ülkelerin bazı temsilcileri milli sazları ile kurultay katılımcılarını şiirler okuyarak selamladılar Sanatçılar hepsi şahane idiler Feryal Başel ve Seher Çağatay her zaman olduğu gibi katılımcıları mest ettiler. Hocaları Ali Özyayın tedavi olmakta olduğu hastaneden çıkıp gelmişti. Kaya Kuzucu başka güzellikler kattılar

Yazımızda, üzerinde çalışmakta olduğumuz halk kültürü mili kimlik bağlamında kültür stratejisi oluşturmak maksadıyla, bildirimize yer vereceğiz, bildirimizi gözlemlerimizle pekiştireceğiz, kültür stratejisi içerikli tespitlerimize değineceğiz ve daha ziyade temas ettiğimiz kimselerden derlediğimiz halk inançlarını irdeleyerek yansıtmaya çalışacağız.

Yakut/Hasa Türk Halk İnançları

Yakutistan halk inançları konusunda bilgileri Sargılana Mokrosupova'dan aldık. Bize tercümeyi Kırgızistan'ın Özbek Türklerinden Mahpurat Resulova yaptı. Yakut/Saha halk inançlarını daha evvel yayınlardan takip etmeğe çalışmıştık. Kuzey Türkleri ile ilgili çalışmamıza KÖKSAV ve merhum başkanı hocam Özönder'i minnetle anarak başlıyorum Bu bizim Saha/Yakut halk inançları konusunda kaynaktan alınmış ilk derlememiz olacak. Sargılana Mokrosupova birkaç cümle ile ülkesini tanıttı. O bilgileri aktararak konuya girmek istiyoruz.

Nüfusu 1 milyon olan Yakutistan'da Yakutlar %40, Ruslar % 50, Kazaklar, Kırgızlar, Başkurtlar, Tatarlar, Altaylılar nispetinde yaşamaktadırlar. Yakutlarda **Gök Tengri** inancı hâkimdir Ateş, Su, Dağ, Orman gibi kültür inanç sistemini oluştururlar. Ülkede Yakutça eğitim yapılabilenmekte, Televizyon yayını olmakta, gazete çıkarılabilmekte ve kitap basılabilmektedir. Pasaportlar Rus adına verilmekte ve ayrıca milli kimlik belirtilmemektedir. RF un Güney Sibiryaya bölgesinde yer alan Yakutistan Federe bir cumhuriyettir. Yakutistan Parlamentosu'nda yakut milletvekilleri kendi kimlikleri ile halklarını temsil ederler. Yakutistan'daki diğer Türk kökenli halklar genel Türk kökenliliğün bir parçası olduğunun şuurundadırlar. Yakutistan'daki Türk toplumlarından her

birisinin kendi milli dernekleri vardır ve bu dernek çatısı altında kültürel ve benzeri etkinlikler gösterirler.

Yakut/Saha Türklerinde çocuğa verilecek isim konusunda fazla hassasiyet gösterilmezdi geçmişte Rusçadan alınmış insan isimleri de çocuklara verilirdi. Şimdilerde daha ziyade yakut milli isimlerine bir yönelme vardır.

Yakut/Saha Türklerinde Tengricilik inançlı toplumda din adamına mahsus bir özel isim yoktur. Din adamı şamana benzer ancak adı şaman değildir. Bunlar ruhlarla temas kurarak insanlara yardımcı olurlar. Din adamları bu inançtan olan toplumdan veya yönetimden bir ücret alarak değil de kendi kazançları ile geçimlerini sağlarlar. Din bilgisi, dini kültür ve dini müfredat Yakut medeniyeti ile birleşip bir bütün oluşturmuştur. Din bilgini denilebilecek kimse Yakut medeniyetini bilen kimsedir. Yakutlarda da Hakasya'da olduğu gibi Hakas dini, tarihi, edebiyatı ve felsefesi Hakas inanç ve düşünce dünyasını oluşturmuştur.

Yakut kişi ruhi sıkıntısını veya dine sığınarak ihtiyacını karşılayacağı zaman ateşe, gökyüzüne, suya havaya başvurur. Talepler olunca mesela ateşe başvurulunca bir takım saçılar yapar. Bu saçı çok kere yemek olabilir.

Yakut/Sahalarda çocuk dünyaya gelince, eve ilk getirilişinde balanın anlina kötü ruhlardan korunması için külden ben yapılır. **Külden** yapılan ben od/ateş kültü ile ilgili olmalı. Batı Türklüğünde Azerbaycan, Anadolu, Suriye ve Irak Türklerinde de yenedünyaya yeni gelene kömürden ben yapılarak nazar almasının önlenilmesi istenir. Bu ben çok kere alına yapılır. **Kömür** parçası atılarak yeni sağılmış sütün de nazar almasının önlenilmesi istenir. Kömür ve kül ateşle ilgili olduğu gibi güzelliği örterek perdelemek suretiyle de korumuş olur. Bu bir nevi yapay çirkinleştirmedir ve çeşitli uygulama biçimleri vardır. Mesela bebeklere geçici çirkin isimler konulur. Çocuklara geçici çirkin isimlerin konulması suretiyle onların korunabilecekleri inancı Yakut Türklerinde de vardır.

Yakut/Saha Türklerinde 40 gün bebek kimseye gösterilmez ve bebeğin annesi 40 gün yıkanmaz. Onları sadece yakınları görebilir. Yakın çevrelerinden nazar değmemesi için de korunurlar. Kutlama yapılabilmesi için de 40 günün çıkması beklenilir. 40 gün çıkmadan kutlama yapılmaz.

Yakut Türklerinde bebeğin saçı doğumunun üzerinden 40 gün geçtikten sonra kesilir. Kesilen bu saçlar saklanırlar. **Saçların** saklanılma işi anne tarafından yapılır.

Yakut/Saha Türklerinde bebeğin kötü ruhların zararından korunmaları için bebeğin yatağının yanına ayı pençesi koyulur. **Ayıya** ait olan bu pençenin koruyuculuğuna inanılır. Ayrıca ayı yağı tedavi için birçok hastalık için kullanılır. Yakut Türklerinde ayı genellikle öldürülmez. Ayının öldürüldüğüne

daha ziyade kuzey Yakutistan'da rastlanır. Güneyde ayının öldürülmesi dinen yasaklanmıştır. Kuzeyde avlanıp güneye gönderilen ayı eti sadece tadılır çok serttir. Yakut Türklerinde genelde inek ve koyun eti yenir. Bir kimsenin rüyasında ayı görmesi hayıra yorumlanır. Ayı Yakutlarda iyi makbul hayvandır. Yolculuk esnasında ayı görmüş olmanın bir yorumu yoktur. Biz evvelce yaptığımız Türk kültürlü diğer halk kesimleri ile ilgili çalışmalarda beşiğin yanına kurda ve kartal'a dair bazı aksamın konulduğunu tespit etmiştik.

Ayının ismi ulu orta ve açıkça söylenilmez. Ayı demek yerine **tiataağı** denir bunun yani tiataağının anlamı sayın veya muhterem ayı, ayı hazretleri demektir. Ayıdan bahsedilirken ulu orta değil saygıyla bahsedilir. Bu inanç ve uygulama tamamen kutsiyet kapsamına da girmemektedir. Prof. Dr. Cihat Özönder'in Anadolu'dan yapmış olduğu ayı ile ilgili inançlar münasebeti ile belirttiği gibi, bazı yörelerimizde ayının ismi kodlanarak iri ayak ve benzeri gibi ondan çekinilerek ona saygı duyularak anılır. Bu tespitler eski Türk inançlarının izleridir.

Yakut/Saha Türklerinde hanımlar saçlarını döküp saçmaz, toplayıp saklarlar. Saçlar adeta kutsaldırlar. Saçını çöpe atanın hastalanacağına inanılır. Bu itibarla saçlar saklanılır veya yakılırlar. Anadolu ve batı Türklüğünün birçok yerinde saklanır saklanılır ancak çok kere yakılmaz saç ve tırnağın canlı olduğuna vücudun bu tür parçalarının korunması gerektiğine inanılır. Yakut Türklerinde saçların insanın kimliğini belirlediğinin iç dünyasını, zihniyetini, ruhiyatını da yansıttığına inanılır. Saçlar sadece o şahsa aittirler inancı vardır.

Yakut Türklerinde çıkan ilk **diş** için yapıldığı bilinen inanç içerikli bir uygulama yoktur.

Yakut/Saha Türklerinde de boş beşik sallanılmaz. **Beşik boş** iken sallanılan beşiğin sahibi olan çocuğun hastalanacağı inancı vardır. Biz bu konuda daha evvel yaptığımız tespit ve irdelemelerden boş iken sallanılan beşiğin kara iyeler tarafından sahiplenmiş olunacağını ve hastalığa bu güçlerin yol açtığını belirlemeğe çalışmıştık.

Yakut/Saha Türklerinde kesilen **tırnak** da gelişi güzel atılmaz. Tırnak dada sahibi ile ilgili birtakım 'özel enformasyon' un olduğu inancı vardır. Tırnaklar da çok kere bir kâğıda sarılıp uygun yerlere sokulurlar.

Yakut/Saha Türklerinde bebeği olmayan anne adayı ve bebeği yayamayan anneler milli tabiiler olarak da isimlendirilebilecek olan, şaman fonksiyonunu üstlenen ve şaman olarak da tanınmayan kimselere giderler. Onlar bir takım otlar, sular ve dualarla bebeklerin yaşamalarını veya ailelerin bebek sahibi olmalarını sağlarlar.

Yakut/Saha Türklerinde ölen din adamı/şaman diğer ölümler gibi onlarla birlikte aynı mezarlığa defnedilirler. Bizim daha evvel yaptığımız tespitlerde bir

kısım yörelerde şamanlar bilhassa ünlü şamanlar yüksek dağların sapa yerlerine yalnız defnediliyor veya ağaçların yüksek dalları üzerinde yok edilmeye terk ediliyorlardı. Onların buldukları yerlerin yakınında dahi geçmek geçenler için fevkalade sakıncalı bulunuyorlardı.

Yakut/Saha Türklerinde şaman statüsündeki din adamları erkek de kadın da olabilirler. Şamanlık diyebileceğimiz bu statü aileden gelir. Ailenin evlatlarından sadece birisi bu pozisyonu edinebilir. Bu yetenek veya vergi, namzet erginlik çağına gelince belli olur. Bu yetenek muhakkak ilk kuşağa geçmemiş de olabilir. Bir veya iki nesil atlayarak da tezahür edebilir.

Yakut/Saha Türklerinde erkek evlat daha itibarlı olarak bilinir. Onun ailedeki yeri, konumu daha farklı algılanır, daha itibarlıdır. Yakut Türklerinde bilhassa günümüz itibarıyla çocuklara verilecek isimlerden hareketle gayıp âlemine mesaj vererek artık evlat istemiyorum, artık erkek evlat istiyorum veya çocuklarım ölmeyip yaşasınlar şeklinde dileklerde bulunmak pek yoktur.

Yakut/Saha Türklerinde geçmişte çok çocuklu aileler yaygındı. Geçmişte 8–10 çocuk olurken şimdilerde her ailede 3–4 çocuk olmaktadır. Evlilik yaşı 20 den sonra olmaktadır. Eskiye nazaran günümüzde daha geç yıllarda evlenilmektedir. Kız çocuklarının evlenmelerinde eş seçimi kararını gençler verirler. Yakut Türklerinde Ruslarla evlilik olmaktadır. Gençler kararlarını verirler aile büyükleri kanaatlerini bildirmekle yetinirler.. Yakut aile büyükleri eşlerin kendi milletlerinden olmasını isterler. Yakut Türklerinde doğurganlık Ruslardan daha fazladır.

21–22 Haziran'a bağlayan gece '**Yaz Güneşi Dönümü**' olarak bilinir. O gün **İhi ak Bayramı=Saha Bayramı=Yakut Bayramı** kutlanır. Gösteriler yapılır. O Gün Şaman diyebileceğimiz din görevlileri beyaz giysilerle çıkarlar. Çoranlar diye bilinen kaplara kıymız konur, bu kıymız kaşıkla yere din görevlisi tarafından yere saçılır, kutlamaya katılanlar yerden/yer iyesinden toplu halde dilekte bulunurlar. Yakut Türklerinde ateşe, **ateş iyesine** de kıymız saçısı yapılır. Bu iyeeye kaymaklı ekme verilir ve ondan sağlık mutluluk istenir. Keza aynı şekilde gökyüzüne göyün iyesine saçılar yapılır. Bu saçı **Ürün Ayı Tan ara**'ya yapılır. **Ürün Ayı Tanara, Göyün ruhu, Gök Tanrı** olarak bilinir. Açıklandığına göre Göğün, Ormanın, Tabiatın, Ateşin, Toprağın, Suyun, Havanın ruhları eşit derece güçtedirler.

İhi ak bayramında önde şaman arkasında 7 bekâr kız onların arkasında 9 bekâr erkek güneşi karşılar. Ondan güç alırlar. Onları seyreden halk aynı uygulamayı tekrarlarlar. Bu bayramda sportif faaliyetler, çeşitli oyunlar, milli danslar, yarışlar yapılır, şarkılar söylerler. Bu bayramda **Asohay** dansı yapılır. Bu dans güneşe bakılarak, güneş istikametinde grup halinde dönülerek yapılır. 24 saat süren bu bayramda birisi şarkı söyler diğerleri toplu halde o şarkıyı

tekrarlarlar. Yakut/Saha Türklerinde bayram yemeği adı altında özel yemekler yapılmaz. Bu günler için haşlanmış pirinç ve üzüm ikram edilir.

Yakut/Saha Türklerinde bereketi celp etmek için ruhlara saçı yapılır ve bereket ruhlardan istenilir. Avcı ava çıkmadan evvel ormanın ruhundan avının bol olması için yardım ister. Keza balık avlamaya giden balıkçı balık avının bereketi için suyun iyisine saçı yapılır. Bu saçılarda yapılan dualar bereket için yapılırlar. Yolculuğa çıkan Yakut/Hakas Türkü yolculuğunun iyi geçmesi salimen gidilip dönülebilmesi için od/ateşe saçı yapılır. Kutsal ağaçlara yapılacak saçı için kasabanın sınırındaki ağaçlar seçilir. Bunlara para bırakılır ve **çaput/saçı** bezi bağlanır. Sınırın geçilmesi ağacın izni ile olur.

Yakut/Saha Türklerinde **yağmur duası** veya **güneş duası** denilebilecek uygulamalar da vardır. Çok sıcak olan uzun dönemlerde yağış için ve çok yağışlı olan uzun dönemlerde de güneş için toplu olmayan fertler bazında duaya çıkılır. Ayrıca 3 ayaklı sandalye ile **sehpa falı** bakılarak gelecekte haber alınmak istenir.

Türk Kültürlü halklarda **sınır kutsallığı** kavramı vardır. Derinliklerinde bize göre yer-sup vardır. Otağın giderek ocağın eşiği kutsaldır. Misafir eşikte veya kasabanın girişinde tuz ekmekle karşılanır. **Eşik** içeriye girilince düşmanlık bitmiştir. Eşiğin altında evin koruyucu iyisi vardır. Yakut Türklerindeki kasabanın sınırındaki kutsal ağaçların mistik hudut sayılması bu inanç bütünü bir parçası olmalı

Oba/Obo/Ovo/Ova inanç ve uygulaması Yakut/Saha Türklerinin inanç kültüründe yoktur.

Yakut/Saha Türklerinde ölümün 9'u 40'ı, senesi, 2. senesi ve senesi yapılır. Bu günlerde yabancılar da toplanır ölüyü hatıraları ile anarlar. Ölenin sevdiği elbiseleri, eşyaları kendisi ile birlikte gömülür. Diğer eşyalarını ise aile yakınları kullanırlar. Yaslarda televizyon gibi neşe muhtevalı cihazlar 3 gün açılmazlar. **Aynaların** üzeri kapatılır. Ölü 3 gün evinde saklanır sonra gömülür.

Yakutlarda ölmüş birisinin rüyada görülmesi istenilmez. O kimsenin tekrar rüyaya girmemesi için ona hakaret edilip o kovulur. Türk kültür coğrafyasında Türk kültürlü halklarda ister. Muhammedi veya isterse İsevi olsun rüyasında bir yakının gören kimse onun ruhu için bir hayır işler. Müslümanlarda Kur'an okunur veya okutulur ruhu için sadaka verilir. Hıristiyanlarda ise ruhu için kilisede mum yakılır veya köpeğe kediye bir şeyler yedirilir. Yakutlardaki bu yaklaşıma bir izah getiremedik.

Genelde eski Türk inançlı toplumlarda ataların ruhundan yardım talep edildiği kanaati vardır. Yakut/Saha Türklerinde atalar ruhundan talepte bulunulmaz. Şaman konumunda olan kimselerin de onlar öldükten sonra ruhlarından yardım istenilmez. Bunlardan yardım onlar hayatta iken istenilir.

İbadetlerini herkes kendisi yapar ve Şamanın yaptırdığı merasimlerde onun giysilerini **ters** giymesi gibi bir uygulama yoktur.

Yakut/Saha Türklerinde ölü evinde aynaların kapatılmış olmaları diğer Türk kültürlü halklarda da görülen bir uygulamadır. Bu durum ölünün o günlerde evi terk etmemiş oluşu görüntüsünün aynaya yansması halinde korkuya yol açabileceği şeklinde izah edilmektedir.

Yakut/Saha Türklerinde de diğer Türk Kültürlü halklarda olduğu gibi **kırık ayna** kullanılmaz, kırık aynaya bakılmaz o hemen çöpe atılır. Misafirlige giden yakut orada bir aynanın kırıldığına şahit olur ise kötü bir olay çıkabileceğine yorumlanır. Türk kültür coğrafyasının diğer halklarında olduğu gibi Yakut Türklerinde de gece yarısından sonra aynaya bakılması çok sakıncalı bulunmuştur.

Omsk/Sibir Kazaklarında Halk İnançları:

Omsk Kazakları konulu bilgileri Julusova Altunay'dan aldık. Bilgileri Anadolu Türkçesine bizim için Alimbeyava Dinara ve Kırgızistan'dan Şahnuza Burhanidinova aktardılar.

Omsk'un bütün nüfusu 2 milyondur. Omsk şehrinde sırasıyla Ruslar, Ukraynalar Kazak Türkleri Almanlar ve Yahudiler yaşamaktadırlar. Omsk'da 81. 000 Kazak Türkü, 50.000 Tatar Türkü yaşamaktadır. Ayrıca az miktarda Azerbaycan, Çuvaşistan, Başkurdistan Türkleri de yaşamaktadır.. Omsk'un Çuvaş Türkleri Hıristiyan inançlılardır.

Omsk'ta Kazakça eğitim yapılabilmektedir. Omsk'daki 50 Kazak köyünden 17 sinde kazakça eğitim veren okul vardır. Omsk Türklerinin televizyon yayınları, kendi dillerinden çıkan gazeteleri yoktur. Kazakça eğitim 11 yılda tamamlanabilmektedir.

Omsk Kazaklarında Ruslarla evlenme hiç görülmez kazak aileler buna mani olurlar. Eş seçiminde Kazak gençleri son sözü söylerler, aileler çocuklarına eş seçimleri konusunda baskı yapmazlar.

Kazak Türklerinde doğun Ruslardan daha fazladır. Doğum yoğunluğu kırsal kesimde hala devam etmekle beraber geçmiş yıllara nazaran bir düşüş olmuştur. Gençler geçmişte 15–16 yaşlarında evlenirlerken şimdi evlilik yaşı yukarıya çekilmiştir.

Omsk Kazaklarında kız kaçırma yöntemi ile evlilik vardır, ancak kan davası yoktur. Geçmişte kız kaçırılmaları daha cebren olurdu şimdi gençler anlaşarak kaçmak yöntemi ile evlenmektedirler. Kaçma kaçırma ile yapılmış evlenmelerde aileler anlaşılırlarsa düğün yapılır anlaşmazlarsa evlilik düğünsüz olur.

Omsk kazaklarında balaya ismini büyük anne veya büyükbaba verirler. Ailenin diğer fertlerinin de kanaatleri alınarak isim belirlenir. İsimler Kazak tarihinden, Kur'an-ı kerim'den ailenin geçmiş büyüklerinin isimlerinden seçilir. Çocuklara Rus ismi konulması kesinlikle tasvip edilmez muhakkak Kazak ismi konulur. Kazaklarda konulan isimlerle bazı mesajlar verilmek istenir. Mesela Arman; dilek, arzu anlamına gelir uzun süre çocuğu olmayan veya hep kızı olan aile çocuklarına Arman ismini koyarlar. Ugulbolsun/oğulbolsun ismi oğlan çocuklarının olması isteniyorsa konulur. Yıldız; Yıldız ismi ailede kız çocuğunun olması isteniyorsa konulur. Tokta; Tursun, ölmesin yaşasın anlamında çocukları sürekli ölen aileler tarafından yaşaması arzusunun anlatmak için konulur. Kızı yaşayıp ve fakat oğlu yaşamayan aileler erkek çocukları olunca ona kız ismi koymak suretiyle erkek çocuklarının yaşayacağına inanırlar. Bu yöntem kara iyeleri bir tür aldatma yoludur. İnanca göre böylece denilmiş olur ki, bu çocuk erkek değil kızdır en erkek çocukları istiyorsun buna dokunma. Altun, Muhabbet/Muhabbet bu türden erkeklere de konulan kız isimleri idi. Aynı amaçla yaşamayan erkek çocuğa kız elbisesi de giydirilirdi.

Omsk Kazaklarında çocukları kötü gözlerden korumak için onların şapkalarına nazar boncuğu takılır. Nazarlık olarak boncuk, **kurt diş**, **Burgut tırnağı** kullanılır bunlar çok kere çocukların boyunlarına asılır. Kurtla ilgili diğer bir inanç koruyuculuğuna inanıldığı için evlere kurt postu asılır. Ayrıca rüyada **kurt** görmek iyiye hayıra yorulur. Nazardan korunması istenilen bebek ve annesi ise onları 40 gün kimsenin görmemesi sağlanır. Ayrıca Kur'an'ın genel koruyuculuğuna inanılır. Kem gözden korunmak için tütsüleme yapılır ve Alastan olarak bilinir.

Omsk kazaklarında buğu, duman alastan; yeni bir ev alınca o eve girmeden evvel yapılır. Bununla amaç o evin ilk sahipleri veya daha evvel kullanmış olan kimselerin o evde gözlerinin kalabileceği inancından hareketle nazarlarından korunmak içindir. Evlerde hasta olunca da alastan yapılır bununla amaç hastalığa yol açan gücün kötü tesirinden kurtulmaktır. Alastan'ın tütsüsü için daha ziyade **Akkayın kabuğu** ve bazı kökler kullanılır. Tütsüleme yapılırken;

Alas alas

Pale/bela jolalardan tohta/sakla gibi ifadeler kullanılır.

Omsk Kazaklarında bebek dünyaya gelince kırkının çıkması beklenilir ve ilk saç tıraş elidir, kesilen saçlar atılmayıp saklanırlar.

Bebek dünyaya geldiği zaman doğum toyu yapılır buna şilde hana denir. İkranda bulunulur. Yakınlar davet edilip aralarında eğlence yapılır. Anne kutlanır hayır duası yapılır.

Tuva Türk Halk İnançları

Tuva Türk halk inançlarını Kırgızistan Manas Üniversitesi fen Edebiyat Fakültesi öğrencisi Choygana Mongush'dan derledik. Tuva'nın toplam nüfusu 300.000 den fazla iken bu miktarın 208 000'i Tuvalıdır. Tuva Cumhuriyetinde; Tuvalılar, Ruslar ve Kırkız Kazak, Türkmen gibi diğer Türk dilli halklar yaşamaktadırlar.

Tuva'da öncelikli hâkim yaygın din Budizm'in yanı sıra Şamanizm'dir. Tuva Türklerinden başlangıçtan itibaren şaman inancında oldular. Tuva Türk inanç dünyasına **Budizm** Cengiz Han'ın bölgeyi işgali dönemi ile başlamıştır. Halen de Tuva Şamanizm'i Budist izler taşır. Aynı zamanda Tuva Budizm'i de canlı Şaman izleri taşır. Tuva Türklerinde resmi dil Tuva'cadır. Rusça ikinci derecede önemli dildir. Günlük yaygın konuşma dili Tuvaca resmi dil ise Rusçadır.

Tuva Cumhuriyetinde Tuvaca eğitim veren okullar vardır. Bütün köy okullarında orta dereceli öğrenim Tuvaca yüksek öğrenim ise Rusçadır. Başkent Kızıl'daki 15 okuldan 2 si Rusça diğerleri Tuvaca eğitim vermektedir. Ayrıca Tuva Üniversitesinde Tuva Dili ve Edebiyatı Fakültesi vardır. Burada Tuvaca-İngilizce, Tuvaca-Almanca, Tuvaca-Rusça bölümleri vardır. Görsel yayın olarak Rusça yayın yapan televizyon ve radyo kanallarında belirli saatlerde Tuvaca da yayın yapılır. Tuva Cumhuriyetinde Tuvaca yayın yapabilen matbuat da vardır. Tuva Türkçesi ile gazete ve dergi çıkarılmakta kitap basılabilmektedir.

Tuva Türklerinde Rus ailelerle evlilik çok doğal karşlanır, Ruslardan kız alınıp onlara kızlarını verirler. Eş seçiminde gençler milliyet gözetmeksizin aralarında anlaşır ailelerinden tensip alırlar. Tercihleri gençler yapar büyükler onaylamış olurlar. Tuva ailelerde geçmişte kız kaçırma yöntemi ile evlik var iken şimdilerde bu tarz evlenmeye pek rastlanılmamaktadır. Kan davasına gelince Tuvalılar arasında veya Tuvalılarda kan davası görülmez.

Tuva Türklerinde balanın saç 3 yaşına gelince kesilir ve bu kesimde bir tören yapılır ikramda bulunulur. Buna Türk kültürlü halkların genelinde görülen **Saç Toyu** da denilebilir. Bu toy **Ças Kırgır Toy = Çocuk Saç Kesme Töreni** olarak bilinir. Tuva Türklerinde balanın saçının büyükbaba keser. Kesilen balaya ait saçlar bir yerde saklanırlar. Tuva Türklerindeki bu törene bütün hısım akraba davet edilir. Balaya çeşitli hediyeler getirilir hayır dualar edilir ve öğütler verilir. Mesela "Oğlun büyüsün sağlıklı olsun varlıklı ve mutlu olsun" gibi sözler söylenir.

Bu merasimde şaman veya ailenin büyüğü ateşe yemek saç ı yapar. **Yemek saçısında** her yemekten az az alınarak ateşe saçılır. Yere de saç ı yapılır, böylece yerin iyisi, yerin ruhu, ruhları memnun edilmiş olunur. **Yer saçısı** doğu

yönünden başlanılarak dağlara ve gökyüzüne doğru saçılarak yapılır. Saçların içerisinde en makbul saç türü süttten yapılan saçtır. **Süt saçına** çay konulduğu da olur.

Saçının saçılmasında **Tos-karak** kullanılır. Yani saç Tos-karak ile yapılır. Tos-karak'ın kelime anlamı 9 delikli demektir. Tos-karak şekil olarak eskinin çamaşır tokacına benzer, ancak daha incedir. 20 cm kadar eni ve 50–60 cm kadar uzunluğu olan üzerinde 3 sıra halinde 3 erden dokuz deliğin bulunduğu 50–60 cm kadar uzunluğunda tahtadan bir sapı bulunan kenarları süslü bir araçtır. Sapının ucunda **kadak** diye bilinen birisi **mavi** ve diğeri **beyaz** olan kurdelemsi saçağı andıran bezleri bulunur. Tos-karak'ın deliklerinden kaşıkla su gibi şeylerin saçısı yapılır. Kadaklardan mavi olan kutsal gökyüzü ve ak ise, aydınlık geleceği temenni eder ve simgeler.

Dokuz gözlü demek olan Tos-karak güneşin dönüş istikametinde dönülerek saçı yapılır. Saçıyı yapan kişi kendi etrafında dönerken aynı manada bir merkez etrafında daire de çizer gibidir. Bu dönme işlemi 1 veya defa yapılır. Tuva Türk halk inanç kültüründe 3 ve 9 sayıları kutsal mevki tutmaktadırlar. Dualar dâhil birçok yerde bu sayılar saygı ifade eder ve tekrarlanırlar. Mesela, **“9 dağlarım beni koruyun, bizlere bereket verin”** denir.

Tuva Türklerinin saç esnasında dönüş yönleri ve yöntemleri bana bazı semaları hatırlattı. Alevi inançlı Müslüman Türk kesimin bir kısım semahları ile Şaman kökenli inançları olan Tuvaların bu merasimleri arasında ortaklıklar buldum

Tuva Türklerinin inançlarında **“Su Kutlama”** uygulaması da vardır. Su kutlaması da dini bir merasimdir. Bu merasim su ruhları için yapılır. Yapılan saç bu ruhlara bir ikramdır. Su kaynaklarında ve daha ziyade yeni su kaynakları başında yapılır. Suya yapılan saç ateşe yapılanda olduğu gibi suyun çıktığı yerde yemek saçısı olarak suya değil suyun yakın etrafına saçılarak yapılır.

Azerbaycan Türk halk kültüründen yaptığımız **“suyun piri”** içerikli inançlar ve bunların sözlü edebiyata olan yansımaları düşününce Türk halk inançlarındaki katmanlaşmayı takip edebilmek mümkün olmaktadır.

Tuva Türklerinde kadınlar göllere ve akarsulara onların kutsallıkları nedeniyle girmezler. Şimdilerde genç kızlar bu kuralı çiğnemekte ve onlar da bütün sulara girmektedirler. Kadınları suya girmeleri suyun havasını ruhunu rahatsız etmek gibi algılanır bunun için bu uygulamadan kaçınılır. Erkek olmayanlar çocuk yaşta da olsa bu türden sulara belirtilen sakınca nedeniyle giremezler.

Bizim evvelce yaptığımız kuzey Türklüğü merkezli halk inançlarında bazı dağ merasimlerine kadınların alınmadığı, belirli bir yaş döneminden sonra sadece yaşlı kadınların katılabildiği merasimlerin olduğunu tespit etmiştik. Batı

Türklüğünde kadınlara özel durumları nedeniyle inanç içerikli farklı muamele yapıldığını da biliyor ve bunları vesile düştükçe belirtmeye çalışıyoruz. Günümüzdeki Türk halk inançları, kadınlarla ilgili uygulamalardan hareketle geçmişteki inançlarla bağlantılaşabilir.

Tuva Türklerinde ayrıca dağlara çıkılarak dağlar da kutsanır bu amaçla merasimler yapılır. Dağlara da saç yapılmak suretiyle yemek ikram edilir. Bu dini uygulama için dağların tepelerine çıkılmaz dini törenler dağların eteklerinde yapılırlar. Dağlar için yapılan merasimlere kadınlar farklı katılır ve onlar da dağlara saç yaparlar. Ancak kadınlar dağları kutsamak için dağlara çıkmazlar

Sıvı saçları yapmak için kullanılan araca kadak denildiği gibi ağaçlara bağlanan ve batı Türklüğünde **adak bezi** olarak bilinen bezlere de Tuva Türklerinde **Kadak** denir. Kadak her ağaca bağlanmaz ancak sadece kutsanacak yerlerin ağaçlarına bağlanır. Kadak'ı kadınlar da erkekler de bağlarlar.

Batı Türklüğünde daha ziyade kutsal mekânların mesela türbelerin veya ziyaretlerin bulunduğu yerlerin ağaçlarına adak bezi veya kadak bağlanır. Ağaç bulunmadığı hallerde çalı çırpıya veya kutsal olduğu kabul görmüş mekânın parmaklıkları gibi yerlere bağlanır. Kuzey Afganistan Türk kültür bölgesi gibi birçok yerde mezarlara bu amaçla adak gönderi dikerler. Adak bezi veya kadar buraya bağlanır veya çivilenir. Bütün bu ve benzeri uygulamalardan bu tür mekânlardaki ağaçlardan değil kutsiyetin orada yapmakta olandan veya oranın kutsiyet veren başka bir unsurundan geldiğini söyleyebiliriz. Ayrıca kutsal bilinen belirli ağaç türleri vardır ki, bunların adak bezi veya kadar bağlamak için seçilmiş olmaları bizzat o ağaçta bir hikmetin arasından ileri gelmektedir. Ne var ki her iki kutsal unsur zamanla birbirine karışmıştır.

Kadak'ın rengi de bazı özellikler arz eder ve Türk renk tefekkürüne dair fikirler verebilir. Her insan kendi iç dünyasına ruh haline uygun kadak bağlar. İlkbahar'da dünyaya gelenler kadak olarak **yeşil** rengi ve sonbahar da doğanlar ise **sarı** rengi seçerler. Biz evvelce Kuzey Afganistan Türk mezarlarına bağlanan renk renk saçaklı bezlerin renklerini mezar sahibinin şehit, bekâr veya başka bir özellik taşıdığına dair tespitler yapabilmıştık.

Tuva Türklerinde kadınlar saçlarını kesince diğer Türk kültürlü halklar gibi tarak artığı saçlarını ulu orta dağıtıp saçmazlar, saklı yerlerde muhafaza ederler mesela onlar için uygun bir yerde çukur eşerler, ayak basmayacak bir yere gömerler. Tuva inancına göre insan vücudundan o kişiye ait bir parçanın dağılması uygun değildir. Tırnaklar ve saçların kötü ruhların eline geçmesi istenilmez. Aksi halde sahibinin hayırına olmayacağına inanılır. Tırnak da kesilince toplanır insan ayağının basmayacağı yere gömülür ve gömülürken de, "Tırnak ben seni ineğe söylemeyeceğim sen de beni şeytana söyleme" denir. Bir yere gömülmeyecek ise döşemenin tahta arasına gömer.

Biz Anadolu halk inançları kültüründe, tırnakların hazmedilmediklerinin ulu orta atılmaları halinde bunları otlayan veya denlenen hayvanların yiyebilecekleri ve onların hastalanmalarına yol açabileceklerini tespit etmiştik. Ayrıca **tırnakların** ve **saçlarının** muhafazaları da Tuva ve Anadolu halk kültüründe tamamen aynıdır.

Tuva Türklerinde çocuğa ismini büyükleri verir. İsimler çocukların karakterlerinden, fiziki yapılarından, sülalelerinin bilinen özelliklerinden veya geçmişlerindeki belirli olaylardan seçilir. Tuvalarda çocuklara bazen şamanın da isim koyduğu olur. Şaman “ ben bu çocuğa bu ismi verdim” der ve verdiği isme göre bazı açıklamalar yapar bilgiler verir. Çocuğun o isme uygun bir kimse olması için dua eder daha sonra ad verme merasimi de denilebilecek uygulamada ağaçlara, sulara, ateşe, toprağa dağa ve göye saçlar yapılır. Muhtemelen bunlar şükür ve korunma mahiyetli ve amaçlı dualardır.

Ova’lar Tuva Türklerinde yüksek dağlardaki ve bu dağlardan geçen yolların kenarındaki kutsal taş yığınlarıdır. Yol kenarlarındaki ovalarda yolcular arabalarını ve atlarını durdururlar bazen ateş yaktıkları da olur ve ovalara saç yaparlar. Ovalara 1, 3 veya 9 taş bulunup konulur. Buralarda dilekler dilenir. Ovanın etrafında güneşin dönüş istikametinde dönülür.

Bazı lehçelerde ova, ovo veya benzeri gibi olarak da geçerler. Biz Doğu kara denizde bu inancın yaşadığını tespit edip neşrettik. Değerlendirmemize göre yol iyisi veya yolun ruhu olarak alınabilir. Yapılan saçlar daha ziyade yolculuğun iyi geçmesi amaçlı olabilir. Bu inancın Türk kültür coğrafyasında yaşamakta olan ve yolda kalanların imdadına yetişen **Boz Atlı Hızır** ile bağlantılı olabileceği üzerinde de durulmuştur.

Tuva Türklerinde ölen bir kimsenin etrafında **tavaf** edercesine güneşin dönüş istikametinde dönülür. Bununla amaç ölünün ruhunun **iyi dünyaya/cennete** gitmesini dilemek ve sağlamaktır. Bu dönüş muhakkak yaya olur atla yapılmaz. Ölen kimse toprağa gömülmeden evvel ölen şahsın bağrının üzerinde birleştirilmiş ellerinin üzerine ellerini bastırıp geçerler. Ölen şahıs gömüldükten sonra da onun etrafında tekrar üç defa dönülür ve öteki âlemde ruhunun iyi yerlere gitmesi için dua edilir. Mezarının üzerine **buğday** serpilir. Orada mezarın üzerinde çay veya süt bırakılır. Bu saçığı şaman veya yaşlı bir kimse dönme işleminden sonra yapar.

Anadolu Türk kültür coğrafyasında batı Toroslar da Alevi inançlı bazı Türk İslam kesimlerin mezara definden sonra yemek bıraktıklarını, keza doğu Anadolu’da Varto yöresinde “**mezar kaldırma**” olarak bilinen ve yılda bir defa mezarların onarılmasını da içeren yemekli ziyaretlerde mezarlara yemek bırakılarak oradan ayrılır.

Tavaf da denilebilecek ve etrafında veya başında dönmek veya döndürme olayı dini kültürel katmanlaşma itibarıyla de adeta bir kültür oluşturmaktadır. Bu dönüşler ve döndürülüşlerin **sema** ve **semah** ile ilgili boyutları giderek irtibatlandırılmaktadır. Günümüzden geçmişe inanç tüneline yapılacak bir seyahatte bu konuda ışık tutabilecek türdendir. Ancak bazı konuya dair eser vermiş batılı kaynaklar Türklerin han ve büyük komutanları ölünce onların mezarları etrafında silahlı donanımlı olarak atları ile hızla dönüp savaş naraları attıklarını belirtmektedirler

Buğday mezar bağlantısına gelince batı Türklüğünde Dağıstan ve yakın çevresinde de bunun örneklerini görebiliyoruz. Bu yöreden yapılmış bir tespitte aşkı için fedakârlıkta bulunan bir kimsenin mezarı türbe olmuş ve ziyaretçileri onun mezarına sacı olarak buğday sermektedirler.

Tuva Türklerinde ölünün tüm yakınları hanımlar dâhil cenazenin cemaatine katılıp mezarlığa giderler. Ancak aileden çocuklar genel olarak mezarlığa gitmezler. Ölen kimse evden çıkarılırken aileden olan çocuğun sol ayağı ölenin böğrüne bastırılır. Böylece ölenin çocuğu ve çocuğun da ölen yakınının özlemesinin önlenildiğine inanılır.

Tuva Türklerinde ölünün sandukasının içerisine bir şeyin konulması yasaklanmıştır. Sevdiği şeyler sandukanın veya mezarının üzerine konulabilir. Ölü, ölümünün 3. gününden sonra mezara götürülür. 7. günden sonra şaman ölünün ruhunu çağırır. Ölü akrabaların ne istiyor ise onları ve akrabaları ölüden ne istiyorsa da onları da taraflara söyler. Ölü bazen bir eşyasını isteyebilir bu tür eşyalar **ateşe** verilir. Bunlar ateşte koku çıkarırlar bu koku ölünün ruhuna ulaşır ve böylece ölü eşyalarına ulaşmış olur.

Günümüzde batı Türklüğünde Sünni inançlı kesimde tabutun içerisine herhangi bir şeyin konulması mekruh sayılmış engellenmiştir. Diğer taraftan koku çıkarılmak suretiyle ölmüş kimselerin ruhuna ulaşılması konusunda da bu tespitle bir konuya açıklık getirebilme imkânı elde edilebilmiştir. Ölülerin ruhuna, 7, 20 ve 40 ında, arife günlerinde, Cuma akşamları **helva** kavrulup gönderilmesinin eski inançlarla bağlantısı açıklanabilmektedir. Helva ve pişi gibi yiyecekler hazırlanınca koku çıkarıcı taamlardır.

Tuva Türk halk inançlarına göre ölü yakınlarından birinin özelliklerine belirterek onu tarif eder. “O insana gitmek istiyorum” der. Bu hali ölünün o insanı istediği anlamına gelir. Ona gitmek isteğinin belirtilmesi **ters** anlamda onu istiyorum olarak anlaşılır. İstenilen o kimseyi ölümden kurtarmak için, bir merasim yapılır. Bazen istenilen kimse istenilenin kendisi olduğunu anlar, merasim yapar veya yaptırır bazen de anlamaz ve ölüp gidebilir.

Tuva Türklerinde ölen birisini rüyasında gören şahıs şamana merasim yaptırır. Bu merasim 49. gün içinde olmalıdır. Bunun için bir şem yakılır. **49.**

gün her gün için yeniden yemek yapılmalıdır. Bu yemeklerin beherinin üzerinden minik lokma gibi parçalar alınır ve bunlar bir tabakta toplanırlar. Bunlar masanın üzerindeki ateşin yanına konurlar. Ölünün her gün gelip ondan yediğine inanılır. Ateş, mum ise ölünün bu dünyadan öteki dünyaya gidişinde yolunu aydınlatığına inanılır.

Bu uygulamada eğer ışık/ateş sönerse, '**yol ışığı**' kesilen ruh geri dönebilir yahut da ölünün ruhu rahatsız olur. Ölen bir kimsenin ruhunun mutlaka öteki dünyaya geçmesi gerektiğine inanılır. Aksi halde neticesi kötü olur inancı vardır. Ruhun öteki âleme geçmesi için merasim yapılır ve şaman onu yerine gönderir.

Tuva Türklerinde ölüyü rüyasında öylesine görür ise bir kimse bunun pek anlamı yoktur ancak ölüden bir şey alır veya ölüye bir şey verir ise, ölü o kişinin ruhunu almak istiyor demektir. Böyle hallerde şaman rüya sahibi kişiye yardımcı olmalıdır. Aksi halde o kişi ölebilir.

Anadolu Türk halk inançlarında ölmüş birisinin rüyaya girerek yaşayan bir kimseyi alıp kendisi ile götürmesi yaşayanın da öleceği olarak yorumlanır. Ölmüş birisinin yaşayanlardan birisini hayatta iken çok sevdiğinden bahsedilecekse ölen için "toprağını sevsin" denir. Türk kültürlü halkların halk inançlarında bir ters motifi ve aldığı talimatı tersinden algılayan bir kara iye vardır. Mesela **kara kura** olarak bilinen bu kara iye geceleri insanları bunaltınca ona git denilerek gitmesi sağlanamaz, gitmesi isteniyor ise ona gitme kal denilmesi gerektiğine inanılır.

Tuva Türklerinde ölünün ardından 49'u yapılır. Bu merasim ölen ile kalan arasında son vedalaşmadır. Bu merasim 7. gün merasimi gibidir. Yapılan **49. gün** merasiminde şaman ölünün nerede olduğunu ve ne yapmakta olduğunu yaşayan yakınlarına anlatır. Bu merasimden sonra ölen kimse yaşayanlar birisini artık yanına isteyemez.

Batı Türklüğünde de 7, yarı kırk ve kır yapılır., Ölünün bulunduğu yere mum konularak ruhunun o gece dolaşmasının kolaylaştırılmak istendiği gibi inançlar Türk kültürlü batı toplumlarında da vardır. Keza ulu zatların türbelerine havlu ve abdest ibriği konularak namaz kılmasında ona hizmet edildiğine inanılır

Altay Türk Halk İnançları

Altay Türklerinin halk inançlarına dair evvelce bazı çalışmalarımız olmuştu. Bu defa Altay Türklerinden Ayana Kurmanova ve Ekaterina Tydykova Altay halk inançlarını derlemeye çalışıyoruz. Bize Anadolu Türkçesine aktarma işleminde Mahpurat Resulova yardımcı oldular.

Altay Türklerinde bebek 6 aylık oluncaya veya yerel ifade ile canlanmaya başlayıncaya kadar aynaya baktırılmaz. Zira bu dönemde bebek aynaya bakınca aynada kendisini değil **Körmez** olarak bilinen şeytanı görür.

Türk kültür coğrafyasının Anadolu ve yakın çevresinde bu yaşlardaki bebeklerin melek oldukları meleklerle konuşup gülüştükleri inancı vardır. Türk kültürünün bu kesiminde de bebek aynaya ve bilhassa gece baktırılmaz. Diğer Türk kültürü halklar gibi Altay Türklerinde de kırık ayna kullanılmaz, kırık aynanın uğursuzluk getirdiğine inanılır. “Kırık küskü/güzgü uğursuzluktur hemen atılmalı” denir.

Altay Ukok Prensesi buzullar altında bulununca çantalı bir aynasının olduğu da görülmüştür ki bu Altay Türklerinde aynanın ne derece eski dönemlere uzanan bir tarihinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. **Ukok Prensesi**'nin Aynasını bulunması, ona öldükten sonra diğer eşyaları ile birlikte aynasının da hizmet etmesi gerektiği şeklinde izah edilmektedir. Elbiseleri yemek tabakları ve daha birçok gerek bulunuyordu. Ayrıca **koriandır** diye bilinen güzel kokulu bir ot bulundurulmuş ölümünden sonra çıkması muhtemel kötü kokuyu önliyordu. Bunların arasında üzerine bıçak saplanmış et bile vardı. İken lüzum gördüğü her şey olurdu. Ölen kişi eğer asilzadeden bir kimse ise eşi ve hizmetçileri de kendisi ile birlikte defnediliyordu. Bu eşyalar arasında kişinin hayatta Bu eşyalar arasında Altay kişide savaş halinde iken ölen kimselerin yanlarında aynı gerekçe ile aynalarının bulunduğu tespit edilmiştir.

Biz Ukok Prensesinin başlığının kopyasını Ekaterina Tudukova'nın başında tespit edip resimledik. Ukok, prensin buzlar içinde bulunduğu bölgenin ismidir. Altayların Ukok bölgesinde 8–10 yıl evvel yapılan bir kazıda bulunmuştur. Donduğu için bozulmamış şekliyle çıkarılan prenses 2 500 yıl evveline tarihlendirilmektedir. Bulduğu zaman prensesin cildi ve giysileri hiç bozulmamıştı. Teknoloji yetersizliğinden sühnet farkı cildinin büzüşerek bozulmasına yol açmıştır.

Ukok Prensesi'nin tacının en alt sırasında bir dağ keçisi heykelciği vardır. Tacın aslında 15 geyik heykelciği varken kopyasında 3+3+1 tarzında sıralanmış 7 geyik heykeli vardır. En altında ise bir teke heykelciği vardır. **Ann** tekenin dişisine ve **siğın** da erkeğine denilmektedir. Prenseslerin taçları sıradan sade insanların taçlarından çok daha kısa olur. Taç yükseldikçe sahibinin itibarının fazlalığını göstermiş olur.

Mezara ölen şahısla birlikte insanları da öldürüp koymak bir anlamda insan kurbanı veya insandan kurban anlamına geliyordu ki bize göre Türkler insandan kurban yapmıyorlardı. Münferit tespitler daha ziyade cin inanç kültüründen geçmiş olabilirler (Yaşar Kalafat, Kurban, İnsandan Kurban ve Türklerde Kurban İnancı”, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2007, Abdülkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Sf. 179–196)

Altay Türklerinde mezarın etrafında tavaf edercesine dönme uygulaması yoktu. Bu farklılığın muhakkak bir izahı olmalı.

Altay Türklerinde alkış yapılacağı zaman ardıç ağacı yakılır ve onun dumanı çıkarılır. Ailenin büyükleri aileden birisi uzun yola çıkacak ise onun yolunu uğuru için **Ardıç**ın tütsüsünü alas alas diye onun etrafında ve evin içerisinde dolandırır. Altay Türklerinde ayrıca yolcunun ardından evin çöpü temizlenmez ta ki o yolcu gitmiş olduğu uzun yoldan dönüp gelinceye kadar. Buna riayet edilmeyip ardından temizlik yapıp dışarı atılır ise onunla ilgili her şey ve burada bazı koruyucular da dışarı altmış, silinmiş olur.

Bu tespitle Batı Türk kültür coğrafyasında yolcunun ardından evin süpürülmeyeceği ve o evine dönünceye kadar çöpün eşikten dışarı atılmayışının inanç köklerinin izahı yapılmış olmaktadır.

Altay Türklerinde yola çıkan kimsenin başı gövdesi kol ve bacakları etrafında **tuz** dolandırılır ve atılır. Bu esnada;

Yolun yahşi bolsun
Yolun açık bolsun

Yolunda kötü şeylere rastlamayasın gibi temennilerde bulunulur. Ayrıca uğursuzluğa uğrayan kimsenin etrafında veya başının çevresinde güneşin dönüş istikametinde tuz dolandırılır. Ayrıca uğursuzluğa uğradığına inanılan kişi güneşin dönüş istikametinde döndürülür. Böylece musibetlerin def edildiğine inanılır.

Türk kültür coğrafyasının Anadolu kesiminde nazara karşı korunmak ve nazardan, büyüden kurtulmak için tuz dolandırılıp fakire verilir. Kaza geçiren kimsenin de keza başında tuz dolandırılır. Böylece İslamiyet'e rağmen devam eden bu inancın da ilk çıkış yerine dair bilgi verebilecek bulgular edinmiş oluyoruz.

Altay Türklerinde akşam olup güneş battıktan sonra evin dışından eve su getirilmez. Güneş battıktan sonra kötü ruhların suyu sahiplenebilmiş olma ihtimaline inanılır.

Güneşin batışı saati ve o saatten sonrası için Anadolu ve Azerbaycan Türklüğünde şer vakti denir. Bu saatten sonra birçok iş yapılmaz ertesi güne bırakılır. Akşamın hayrındansa sabahın şerri denir. Mesela defin yapılmaz, fide ekilmez, dışarıya sıcak su dökülmez, sofraya bezi silkelenmez.

Altay Türk düğünlerinde oğlanın annesi ve babası kızın anne ve babası ile birlikte bütün akrabalarına hediyeler almalıdır. Kendisine alınan hediye yeterli bulmayan akrabaya beğenebileceği yeni hediye alınır. İlk tanışmada kurut, tolhan, kuşak itibarlı hediyeler olarak kabul edilir.

Muhtemelen bu uygulama ailelerinden gidecek olan kızları üzerindeki haklarını karşılamak bir nevi haklaştırmak helâlaştırmaktır. Bunun farklı uygulamalarını batıda yaşayan Türk kültürlü halklarda da görmekteyiz.

Altay Türk kültür coğrafyasında yeni alınan veya yaptırılan eve içinde yaşayacak olan insanlar yerleşmek üzere girmeden evvel bir kedi sokarlar. **Kedi** evi dolandır ve evin en iyi ve en güvenli yerinde yatar. Evde kalacak olanlar karavat/karyolarını buraya koyarlar

Yeni eve sahiplerince yerleşilmeden evvel onda kedi dolaştırma inancı Türk kültürlü halklardan Başkurtlar da ve hem Müslüman ve hem de Hıristiyan tatarlarda da vardır. Oğuz Türklerinde kedinin tekin olmadığı onda bazı özel güçlerin olduğuna inanılır ve “kara pişik tekin değildir” denir. Onun etrafında bir takım inançlar oluşmuştur. Mesela bazı kara kedilerin dilinin mühürlü olduğu gibi.

Altay Türklerinde kurt kutsal kabul edilir. **Kurt** olarak değil, **Göktengri** olarak da alınır. Yeni doğan bebeğin beşiğine kurdun dişi ve pençesi nazara ve kötü ruhlara karşı korunmak için asılır. Ayrıca kurtların pençesi haneye uğur getirmesi için evin kapısına asılır.

Altay Türk halk kültüründe yerikleme cerik veya cerikleme olarak bilinir ve bu durum toksi koz olarak anılır. Bu tespitle de **Aşerme** veya **Yerikleme** olarak Türk kültürlü halklarda yaygın bir biçimde bilinen inancın Ural Altay boyutu, geçmişi belirlenmiş olmaktadır ki, halk inançları kültürü de bir köprüdür teşhisimiz tekrar doğrulanmış oluyor.

Altay Türklerinde de Türk kültür coğrafyasının diğer kesimlerinde de olduğu gibi dünyaya gelecek olan bebeğin cinsiyetine dair bazı tahminler yapılır. Bunlar büyük ölçüde benzer yöntemlerdir. Mesela gelinin beli sivri olursa doğacak bebeğin erkek olduğuna ihtimal verilir, yuvarlak olması ise kız şeklinde yorumlanır. Hamile hanımın karnı yukarıya doğru ise bebeğin erkek aşağıya doğru ise kız olacağı tahmini yapılır. Rüyalarda gelin veya ilgili yakını **bıçak** veya **silah** görürse bebeğin erkek ve küpe veya benzeri bir takı görür ise kız olacağına ihtimal verilir.

Altay Türklerinde de saç mekânı olarak bilinen kutsal taş yığını ova/oba inancı vardır. Altaylar da bu yerlere yemek saçısı yaparlar. Bu taşların etrafında 3 defa dönülür dua edilir. Ağaç türünden yerlere bağlanılan ve camalak olarak bilinen adak bezleri Altay inanç kültüründe de vardır. **Camalaklar** mavi, beyaz ve sarı olmaktadırlar Altaylarda her uruğun boyun ayrı bir rengi vardır. Ovalara taş koyan ve camalak bağlayan alkış/dua söyler iyi yol olmasını diler. Ayrıca sair zamanlarda kim neyi diliyor ise niyetinde ne var ise onu diler. Bu tür kutsal mekânlar **Arjan Su** olarak bilinirler. Buralara her türlü

dilek için gidilir. Dağların yüksek tepeleri iyi ruhların mekânları olarak bilinirler.

Ulu ruhların dağ tepelerinde olması inancı üzerinde durulmalıdır. Anadolu ve çevresi Türk kültür coğrafyasında dağların yüksek tepelerine ulu zatlar defnedilirken, **Göktengrinin** gökyüzünde düşünülmüş olmasının payı aranır. Gerçi Altay halk inançlarındaki teşhis de pek farklı mahiyette değildir. Böylece yüksek dağ tepelerinde ulu ruhlar bulunduğu inancından hareketle, ulu olduklarına inanılan kimseler bu türden yerlere defnedilirlerken, bu kimseler defnedildikleri yerlere varlıkları ile ulûhiyet kazandırmış olabilirler.

Altay Türklerinde bebeği nazardan ve görünmeyen kara iyelerden korumak için 6 ay kadar onun yabancı bir kimse tarafından görünmemesine dikkat edilir. Bu süre zarfında bebeği sadece yakınları görebilir.

Altay Türklerindeki bir anlatıya göre, torunu, dedesi ölünce onu rüyasında görmüş ve ağlayarak uyanmış. Bunun üzerine çocuğun annesi çocuğuna “o seni yanına almak istiyor” demiş. Bir diğer anlatıda da hayatta iken çok sigara içen yaşlı bir dede torununun rüyasına girerek ondan ağızlığını istemiş. Ağızlığı arayıp bir türlü bulamamışlar dedesi rüyalara girerek ağızlığı konusunda ısrar ediyormuş. Giderek dede rüyada ağızlığın yerini söylemiş ağızlık meğerse hiç kimsenin bilmediği dedenin ilişkili olduğu bir hanımın evinde imiş. Ağızlık bulunup dedenin mezarı üzerine konulunca dede rüyalara girerek ağızlık istemekten vazgeçmiş.

Altay Türklerinde ölümlerin yaşayanları rüyasına girmede ısrarlı olması halinde şamana gidilir. Şaman ölmüş kişinin mesela dedenin ruhu ile temasa geçer onunla konuşur, onun ne istediği öğrenir ve rahatlamasını sağlar.

Mamuşa Türk Halk İnançları

Mamuşa halk inançları konusuna geçmeden konu ile doğrudan bağlantılı olduğu için bir gözlemimizi ve ona bağlı olarak da bir önerimi açıklamak istiyoruz. Mamuşa-Peizen ve Piriştine Balkan Türklüğü için Kosova Türklüğü itibariyle çok önemli bir üçgen. Prizen görebildiğim kadar ile Tito coğrafyasında varlığını muhafaza edebilmiş belki de en önemli kültür merkezi. Türk kültür taşıyıcılığı ve koruyuculuğunda Türk Silahlı Kuvvetleri TİKA ve bazı sivil toplum kuruluşları da bunun farkındalar. Mamuşa diğer birçok yerde olduğu gibi devletin bu iki kuruluşu bazen Diyanet İşleri Başkanlığını gibi kurumları da takıma alarak lüzumlu, kalıcı ve saygın eserlere imza atmaya devam ediyor. Bu arada Prizendeki Namazlık konusuna değinmek gerekir. Tamamen toprağın altında kalmış topraklaşmış bu tarihi ve mesajı fevkalade önemli olan ecdat yadigârı bulunup çıkarılıp yeniden yaptırılıp şehrin en güzel yerinde bir de parka kavuşturulmuş. Ancak bu konuda incelememizle ilgili iki önemli husus var. Maalesef işçilik bilhassa kullanılan malzeme yüz kızartıcı ve

eser yapılmadan yıkılmaya başlanmış. İkincisi ise, birinciye bağlı olarak parkı bakımsızlıktan bitki örtüsü vahşileştirmiş. Türkiye dâhil, Türk kültür coğrafyasında çağdaş imkânlar ve modern teknoloji olanakları ile yapıldığı söylenen onarım, yenilenme gibi hizmetler ecdadın 500–700 yıllık yapıları yanında bir utanç abidesi gibi duruyor. Kosova’da bu türden bozulmuş kültürel havaya kültür savaşının sinsî boyutu da ekleniyor. Kültür hayatına yansıyan zihniyet çarpıtılıyor. Bu çarpıklık bazen İslami kültüre karşı olmak şeklinde yansıtılmakta ve bazen de İslam toplumları arasında geçmiş ile günümüz arasında ihtilaf unsuru yapılabilmektedir. Mesela Türkler döneminde yapılmış tarihi dini eserler, Arnavutlar tarafından Arnavut kültürüne rakip eser veya Türkler vesile oldukları için Müslüman olan Arnavutların bu din edinimi ile tarihten gelen bir kayba uğradıkları tezi geliştiriliyor. Bunun sonucu olarak da Türkiye tarafından bir şekilde kazanılmalarına çalışılan kültür eserleri, demografik üstünlüğü ve buna bağlı olarak da yönetimdeki üstünlüğü elinde tutan Arnavutluk gizli- açık karşı tavrına yol açabilmektedir.

Özetle Türk kültür milliyetçiliği, tarihi İslami kültürün önemini Türklere anlatmada çektiği zorlukla kalmamıştır. Bir taraftan Hıristiyan misyonerliği ve buna bağlı olarak Türk-İslam kültürüne karşı olmak, bir taraftan Vahabilerin Türk İslam’ının bidat içerdiği iddialarına karşı olmak, bir tarafta bu eserleri geçmişte birlikte yaptığımız Arnavutların yeni nesillerine İslam’a girmelerine vesile oluşumuzun hesabını vermek, bir tarafta “ılımlı İslam yanlısı post moderitenin temsilcisi süper güç yanlısı oldun” ithamı ile sivil okullaşmaya karşı olmakla sıkıştırılmak isteniyor. Bu durum Balkanlar Türk-İslam kültür stratejilerinde devamlılığı, yeniden güç kazanıp var olmayı önlüyor. Her şeye rağmen devletin silahlı yapılanması ile iktisadi kültürel yapılanmasının birlikte etkinliği büyük bir mili kültürel şuur ve bu güce okullar zincirleri gibi demokratik sivil kitle örgütlerinin dayanışma göstermesi önemli ve zaruridir.

Bu noktada bölgede yokluğunu gözlediğim ve olmasını hayati bulduğum, ikmalî zor olmayan bir eksiklik gördüm. Bu, müze eksikliğidir. Bilhassa etnografya müze eksikliğidir. Böylesi bir müzede sergilenecek Osmanlı Türk fermanları veya bunların altındaki mühürler yer üstündeki camiler ve hamamlar gibi maddî kültür unsurlarını taçlandırarak ve ruhlandıracaktır. Bu ruh ihtilaf giderici olur. Bu ruhun sırrının anlaşılması Balkan halklarına birlikteliklerinin rotasını, yol haritasını verir. Bu noktadan sonra kalıcılık saygınlık güç kazanmış olur. Şehrin müze gibi hayati bir kültür tacına kavuşturulması en içten pazarlıklı hasımları bile ikna etmede ve olumsuz etkilerini engellemede müessir olur kanaatindeyiz.

Prizen’de Altay Suroy, üzerinde durulacak ciddi bir objedir. Sosyal bilimlerin her dalında profesyonel bir araştırmacı olan Altay Suroy aynı zamanda Türk İslam kültürünün bölgesel dilinin de tercümanıdır. Tarih, edebiyat, halkbilimi gibi alanlarda yüzlerce çalışması olan etkin bir isimdir.

Altay Suroy'ın asıl önemi ise, alanı ile ilgili elinde bir müzeyi rahatlıkla oluşturabilecek çok kıymetli materyallerin olmasındadır. Her fani gibi Altay Suroy da âlem değiştirecek ve birçok örneğinde olduğu gibi, ömrünü vererek derleyip topladığı materyaller doğal olarak zamanla yağmaya tabi olacaktır. Bu itibarla bu dökmenler bir etnografya müzesinin ilk nüvesini oluşturmalıdır. Bu konuda biraz daha ileri gitmek istiyoruz. Bu müzenin yeri belirteceğimiz nedenlerle Altay Suroy'ın evinin bitiğindeki satışa çıkarılması düşünülen bina olmalıdır. Zira bu bina sergileyeceği eserler ve mimarisi ile uygun olduğu gibi, Altay Suroy'ın elindeki malzemeleri ile O araştırmacı hayatını sürdürdüğü için haklı olarak bir kalemde çıkarmak istemeyebilir. Ayrıca bu müze ile yerleşim yeri ve sevk- idare bakımından da organik bağı da sağlanabilmelidir. Bu kıymetli hazinenin devredilmesi sürecinde Altay Suroy'un ailesinden yüksek tahsilli bir genç bu hizmet için yönlendirilebilir. Böylesine bir hizmeti Kosova Türk-İslam kültürü hak etmektedir. Altay Suroy' Recepoğlu'nun sadece bize armağan etmiş olduğu, "Kosova'da Türk Olmak", "Kosova'da Türkçe veya Kimlik Mücadelesi", "Canlı Kitabeyiz Kosova'da", "Kosova Toplumunun ve Üyelerinin Hakları", "Prizren Sofizmi'nin 500.yılı (Bildiriler, bilgiler belgeler), "Prizren Çeşmeleri", "Kosova'nın Türk Dernekleri ve kuruluşları (1951–2006), "Masal Gibi Bir Hayat Şiirler" gibi 15 civarında eseri vardır.

Mamuşa, Mahmut paşa isminden bozma evladı Fatihan'dan Kosova-Prizren'den 18–20 km mesafede bir Osmanlı kasabasıdır. Yakın çevresine birkaç Türk köyü daha var. Kamber camii ile ün salmış. Halen Mamuşa'da 400'ü aşkın Türk öğrenci eğitim görürken, lise ihtiyacının karşılanmasına çalışılıyor. Üsküp'ten Kosova sınırı 20 km ve sınırdan Prizren ise, 80 km civarındadır. Kosova'nın büyük çoğunluğu İslam ve onların da büyük çoğunluğu Arnavut'turlar.. Müslüman halk arasında Türkbaşlar/Torbeşler, Türkler, Cengeri olarak da anılan Çingeneler var. Arnavutlardan az bir kısmı da Katolik inançlı.

Yörenin kültürü ve bu arada halk inançları kültürü hakkında çalışmalara da yer veren dergilerden birisi de Hikmet Dergisi'dir. Derginin 7 sayısında "Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hıdrellez Kutlamaları İle İlgili Adet ve Uygulamalar" ve 6. sayısında "Türkbaşlar", "Makedonya Türk Çocuk Oyunlarında Sayışmalar" gibi yazılar, çalışmalarımızla paralellikler içerdi için bizi bir hayli heyecanlandırdı.

Kosova Çingeneleri Rae/Rai Grubu olarak bilinip bu isim altında etkinlik göstermektedirler. Bu kısaltmadan R, Romlar A, Aşgali ve E ise Eycip olarak bilinmektedirler Romlar, Roman Çingene dili ve kültürü temsilcileri Hindistan kökenli olup, Kosova Milli Meclisi'nde bunların kontenjandan 1 milletvekilleri vardır. Aşgaliler Persiya olarak bilinirler veya kendilerini öyle hissederler. Bunları Milli Mecliste 1 kontenjan milletvekilleri vardır. Eycipler'in ise Mısırlı oldukları ifade edilir. Bunların da bir 1 seçilmiş ve 1 de

atanmış milletvekilleri vardır. Bilgilerin kaynağı Ercan Şpat ile Altay Suray Recepoglu ile yaptığımız görüşmelerde, kurultay basın masasında yayınlarda, Türkbaşlar ve Cenkeri'ler içerikli hatıralarda hep rahmetli hocam Özönder vardı. Osmanlı kültür stratejilerinde bir bütün olarak ele alınan ve Osmanlılığın İslam kesiminin bir parçası olarak yer alan Çingenelik Kosova'da parçalara ayrılmıştır. (Yaşar Kalafat, Balkanlardan **Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları**, CIX-X Ankara 2007 S.65-82)

Kosova'da resmi yönetimin açtığı Türk okulları var. Prizen'de 5 okulda 2+2+2 şeklinde 6 sınıf Türkçe eğitime ayrılmıştır. Türkçe gazete çıkarılabiliyor, Türkler, radyo ve televizyon yayınlarından Türkçe yayınlarda yararlanabiliyorlar. Ayrıca Arnavut televizyon kanalları her gün 1 saat Türkçe yayın yapıyorlar.

Kosova Türk bölgelerinden biz Priştine, Prizren, Mamuşa ve I. Murat'ın türbesinin bulunduğu başkentte 40 km mesafedeki çevresinde Türklerin de meskûn bulunduğu kasabaya gittik. Derleyebildiğimiz halk inançları ve yapabildiğimiz görüşmeleri sınırlı zaman zarfında Salih Sallah'ın yardımı ile bu bölgeden yapabildik. Yazımıza Mamuşa halk inançları adını koyuşumuz semboliktir.

Mamuşa'da Türkler tek eşli evlilik yapmaktadırlar. Kız kaçırma bu yörede **Kız Kavrama** olarak biliniyor. Uzun süre kızların yüksek tahsil yapmaları Mamuşa merkezde ahlaksızlık olarak algılanırken, şimdilerde bu taassup kasabada da yıkılmıştır. Başlık parası alınmaz ancak bir defaya mahsus olmak üzere **gelinlik parası** olarak bir ödeme yapılır. **Kan davası** Türk köylerinde nadiren de olsa görülebilirken daha ziyade Arnavutlar arasında rastlanılmaktadır. Geçmişte Türk ailelerde 3-4 çocuk olabilirken şimdilerde bu miktar 2 ye düşmüştür. Kosova'nın Arnavut aileleri daha doğurgan olmaktadır. Evlenen Türk aile kutlanırken, "Allah muhabbetlerini uydursun bir yastıktan ayrılmasınlar" denilir. (Kaynak kişi, Necat Salah, 50 yaşlarında, Prizenli, yüksek tahsilli, halen ticaret yapmaktadır.)

Kosova Çingeneleri bir dönemki isimleri ile Cenkerileri tamamen Müslüman'dırlar. Kendilerine mahsus Çingenece diye bilinen bir dilleri vardır. Halk kültürü yaşamları Türklerinkinden farklılık göstermezken bu toplum ile Türk aileler arasında kız alıp verme pek olmamaktadır.

Kosova Torbeşleri/Türkbaşları da sınıf sınıftırlar. Genelde Torbeşler Boşnak olarak bilinirler. Dilleri Boşnakçadan pek farklılık arz etmez. Evvelce Boşnakçanın Sırpça olarak nitelendirildiği de olurdu. Türklerle Arnavut ve Boşnaklar arasında evlilik olabilmektedir. Genelde evlilik yaşı 25 çivarındadır.

Kosova'nın Bağımsız Cumhuriyet olması bu ülkede yaşayan bütün halkların hayrına olacağı ifade edilmektedir. Diğer tarafta azalmış olsa da

Kosova'dan Türkiye'ye göç devam etmektedir. Kosova'dan Türkiye'ye göçün durdurulması ihtimali şimdiki şartlarda pek mümkün görülmemektedir. Türkiye'de yüksek tahsil yapmış gençlerin Kosova'da iş bulma şansları yoktur. Bu gençler çoğunlukla bir yolunu bulup Türkiye'de kalmayı düşlemektedirler. Bu türden göçler ailelerinin bin bir zorlukla edindikleri tasarrufların ve daha ziyade taşınmazların Bulgaristan örneğinde olduğu gibi ellerin elinde kalması gibi bir kuşkuya da yol açabilmektedir. Kosova'da göçün yön değiştirmesi ve bu ülkenin yeni ekonomik projelerle Türkiye'den göç alması göçün ters döndürülmesi de mümkündür.

Öğretmenler Derneğinden aldığımız bilgiye göre Kosova'dan 700 çivarında öğrenci Türkiye'de yüksek öğrenim görmektedir. Kosova'da 200 çivarındaki öğretmen ile 3.700 öğrenci ana sınıftan fakülteye kadar eğitim almaktadır. 2 fakülteden Türk Dili ve Edebiyatı Fakültesi Priştine'de Eğitim Fakültesi ise Prizren'dedir. Ayrıca ilk orta ve lise eğitimi veren Prizren'deki özel Türk okullarının kız ve erkek liselerinin 2 ayrı yurtları var. Tekkelerde halka yönelik verilen dini eğitim ise, kendi vasatında sürdürülmektedir.

Halk inançlarına gelince, Mamuşa'da çocuğa adını anne ve babası bazen da daha büyükler koyar ve ad konulurken çocuğun kulağına ezan okunur. Çocuklar için isimler genellikle duvar takvimlerinden seçilirler. Kuran'dan veya doğum gününün özelliğinden seçilen isimler de vardır. Hayırlı olsun gelenler çocuğa dua ederlerken, “ömürlü olsun”, “nafakalı bereketli olsun”, “anası babası ile hayırlı uğurlu olsun” derler

Mamuşa da çocuk dünyaya gelince doğum toyu yapılır ve bu toy **Fabina** ile kutlanır. Doğumdan sonra geceleri dışarıya çıkarılmaz. Muhakkak çıkacak ise kadın başına bir şey almalı başını örtmelidir. “Loğusanın mezarı 40 gün açıktır korunması gerekir” diye Anadolu Türk halk kültüründe de bilinen bir söz vardır. Bebeğin korunması için de yastığının altına 40 gün Kur'an-ı Kerim ve bıçak türünden bir silah konur.

Altay Suroy'un evinde gördüğüm bacı resimleri arasında bacanın etrafına geçirilmiş özel halkamsı mimari ilaveler olduğunu gördük bunlar bize ocağın koruyucuları olarak anlatıldı. Halk inançlarında ocağın bizzat kendinin koruyucu olduğu inancı vardır. Gördüğümüz resimlerin arasında Elbasan dağlarına ait resimler de vardı. Elbasan, bize ülke basan anlamında halk inançlarındaki basmak ve basılmak inancı ile bağlantı görüldü. Aybastı, Aydar kelimelerinde olduğu gibi, Elbasan da adeta sahipli anlamı saklı idi.

Yaşamayan erkek çocuklarının yaşamaları için kulaklarına küpe takıldığı olur bu küpeler kız süsü verilmiş erkek çocuklarının kulaklarında 15 yaşına kadar kalabilir. Böylece o çocukların yaşayacaklarına inanılır. Eskiden köylerde bir tencere suya kahve dökülür belirli günlerde ikramı sağlanır ve bu tür kimselere **kahveci** denirdi.

Türk kültür coğrafyasında başı bağlı olmak başını bir şeyle bağlamış olmak sahipli olma anlamına gelir. Sahipli kimsenin sahibi tarafından korunduğu inancı vardır. Gece bağlı başı ile dışarıya çıkan loğusa kadın muhtemelen kara iyelere sahipsiz olmadığını sahiplenilemeyeceği mesajını vermiş olur.

Gençleri başları bağlanırken yakın akrabalar arasında mesela hala dayı amca teyze çocukları arasında hatta mümkün ise akrabalar arsında evliliğin olmamasına dikkat edilir. Torbeşler, Arnavutlar ile Türkler arasında evlilikler olabilirken, Müslüman olsalar da Çingenelerden kız alıp onlara kız verilmemektedir.

Mamuşa ve genel Kosova Türklerinde sık ziyaret edilen mekânlar arasında **Sultan 1. Murat**'ın türbesi, **Karabaş Baba Türbesi** gibi olanlar vardır.

Karabaş Baba, türbesi etrafında tavaf edercesine dönülen yöredeki yegâne türbedir. Prizen'deki bu türbede her yıl 5 Mayıs'ta çok geniş kapsamlı **Pilav Günü** yapılır. Katılanlar bütün günlerini orada geçirirler. Türbe ziyaret edilir dileklerde bulunulur, türbeye çaput/adak bezi bağlanır, türbeye para atılır, türbenin suyu içilir. Oraya dışardan su götürülüp orada bir müddet tutularak aynı gün daha sonra içilir. Havlu ve benzeri eşya götürüp koyanlar olur. Burası kısmet açılması, çocuk edinme ve benzeri birçok gereksimin için ziyaret edilir.

Türbenin tavafı sağdan başlanılarak sola doğru bir turda tamamlanarak yapılır. İhtiyaçlı çocuk götürülmüş ise o kucakta taşınır. Oraya götürülmüş ise kurban türü hayvanlar **tavaf** esnasında o hayvan dolandırılmaz.

Karabaş Baba ziyaretleri münasebeti ile ilginç olan tespit, dışarıdan türbeye su getirilip adeta oradan hikmet alması sağlandıktan sonra kullanılmasıdır. Biz daha evvel Hakkâri'de türbede bir süre bekletilerek giyilip duruşmada yardımcı olacağına inanılan gülmek inancını ve Makedonya'da kısmet açılması için belirli gecelerde genç kızların yazmalarını türbeye bırakıp sonra kullanmak üzere aldıklarını tespit etmiştik. Karabaş Baba örneğinden ise türbelerde suyun hikmetinin suyun bizzat kendisinden değil türbeden geldiğini öğrenmiş oluyoruz. Böylece, kendisinde hikmet aranan su ile hikmetli olduğuna inanılan türbenin suyu farklı mahiyettedirler, denilebilir. Bunlardan birisinde suyun iyesinden gelen güç diğeri ise suyu da vasıta kılabilen türbedeki pirden gelen güç söz konusudur.

Prizen'de **Ümmi Sinan Baba Tekkesi**'ne gidi Şeyh Hüseyin Şişko ile tanıştık. Sağ olsunlar bizi kabul ettiler. İlginç bulduğum bir teşhis karşıştım Tekkenin **Ehlibeyt Tekkesi** oldu söyleniyordu ve Ehlibeyt'i simgeleyen remizler de vardı. Bol resim çektik. Ehlibeyt'i herhangi bir tarikat veya mezheple ödeştirmek bize göre anlamsız olur. Ancak Çorum yöresinde Alevi

inançlı köyler için ehlibeyt deniliğini hatırlıyorum. Şeyh Hüseyin Efendi çevrede 10-11 tarikatın olduğunu **Sahadi/Şeyh Adi, Halveti,, Rufai, Kadiri, Bektaşî** gibi tarikatların da Ehlibeyt olduklarını söylüyordu. Bu konuda sağlıklı bilgi alamadık vakitte dardı tekrar da ziyaretlerine gidemedik. Tespitlerimizi ihtiyatla da olsa aktarmak durumundaydık. **Halveti Tekkesinin** faal olduğunu 2-3 Kadiri tekkesinin olduğunu ifade ettiler burası Jakova'ya 36 km mesafededir. Bu arada Sırbistan'da Preşeva şehrini Rahavişe köyünde yeni bir **Sinani Tekkesi** inşa edilmektedir. Tekkeler etrafında âşıklar, ışıklar, dervişler yetiştirilmek dervişlerden başlanılarak el alınmaktadır. Halife Rabit Ahmeti bunlardan birisidir. Halen Sinan Baba Tekkesi'nde âşık ve derviş yoktur. Derviş bir süre hizmet edip âşık olmakta ve el alıp derviş olmaktadır. Derviş olabilmek için **el almak** gerekir. Tekkede **semahane/zikir hane** ve **sohbet hane'yi** görme imkânımız oldu. Şeyh Hüseyin Efendi halkın tekkeye her türlü dilek temenni ve sıkıntısı için geldiğini ve bunun çok doğal olduğunu anlatmaktadır. Her dilek sahibi ihtiyacı için ilgili duayı okur ancak iş **nefestedir**. Allah'ın vermesindedir, veren Allah'tır dualarda “Allah sensin bunun şifasını veren biz duasını yaptık” demektir. “Türebeler, gizli ilim merkezleridirler, türebelerde hikmet vardır” inancı vardır. Dua ederken mesela “Ey Kutup Musa Sen bizim elimizden tut Allah'a götür” denir. Bunlar, buraları Müslüman yapmışlar. Allah'ın onlara vermiş olduğu bir güç var. Şeyhin mezarı etrafında dönülebilir Şeyh âlem değişince gücünü yitirmiş olmaz şeyhlikte evladiye babadan oğula kalan erbabiye de erbabından erbabına kalandır. El alan derviş, müridine söz veren şeyhinden bazı hikmetler dinen derviş veya benzeri kimsedir. Nefes'te nefes sahibi Allah'ın ismi ile nefes eder, muska gibi yazdığı çizdiği üflediği her şeyde Allah'ın ismi vardır. Demektedir.

Şeyh Hüseyin Taç hakkında bilgi verirken, “tacın içi sır, dışı nurdur” ve hırkayı da anlatırken “ ya şükür, ya sabır Ya Mürşit” demektir.

Adeta halk inançları derlerken şahit olduğumuz geçmişe dair bilgi verilirken denildiği gibi hayatın her safhasında tekke vardır tespiti buralarda yeniden canlanmaktadır. Bu arada Prizendeki **Rufai Tekkesi** faaldir.

Balkanlarda halk seviyesindeki dini hayat farklı bir atmosfer yansıtıyor. Kolonizatör Türk dervişleri bu topraklara girerlerken sosyal yapıyı çok iyi incelemiş olmalılar. Balkan Bektaşiliğini hazmetmeden Balkanlardaki İslami anlamak mümkün olmadığı gibi, balkan Bektaşiliğini yerinde görmeden de Balkan halk dini hayatını anlamak da mümkün değildir. Harabati Tekkesi'ndeki Arnavut Bektaşî ailenin sergilediği etkinlik, bize Makedonya, Kosova ve Arnavutlukta Arnavutçuluğun her vasatta gayret içinde olduğunu göstermişti. Manastırda Atatürk Müzesinin karşı duvarında, Büyük Arnavutluk haritası, Arnavutluk kamalı haç ve sloganlarının bulunması Arnavutluk hareketini izlemek isteyenler için başka bir gösterge idi. Belki de Arnavutlara yapacakları başka bir şey bırakılmamış veya kendilerince en geçerli yolu izliyorlardı. Bizim

üzerinde durmak istediğimiz husus haliyle bu olamazdı. Geçen yılki Ohri seyahatimizde, Yahya kemal Lisesi öğretmenleri ile görüşmüş, karşı amaç adına güzel etkinlikler yapılabildiğini öğrenmiştik. Bu defa Kosova’da Türk lisesine kısa bir süre için uğradık ancak bu türden sohbetler için imkân bulamadık. Daha evvelki seyahatlerden teşekkür borcumuz olan hocalarımızı da göremedik. Ancak kitabımıza minnet duygularımızı yansıttık. Özetle Balkan Bektaşiliği konusunda, batının Deliorman Aleviliğine neden bu derece önem verdiği, Alemdar Yalçın hocanın Arnavutluk Bektaşiliği ile bu derece yakından ilgilenmekle ne derece haklı olduğunu anlıyoruz.

Şurası muhakkak ki Türkiye Cumhuriyeti’nin bir Tekkeler Tarikatlar politikası ve bu ananda stratejileri olmalıdır. Biz ihtiyacı 15 yıl evvel Erbil ve Süleymaniye’deki tetkiklerimizde de görüp belirtmiştir. Bu ifademizle tekkeleşmek veya tarikatlaşmaktan veya onlara karşı olmaktan bahsetmiyoruz. İlgiilenilmek durumunda bulunduğunuz coğrafyanın halkının bazı meyilleri var ise bu sosyal yapıda bazı kurumlaşmalar geliyor ise bu gelişmelere gözünüzü kulağınızı kapatamazsınız. Bu potansiyel sahipsiz kalmaz ve doğasında size ait olmak bulunan bir gücü size karşı kullananlar çıkabilirler.

Mamuşa’da bir uygulamaya şahit olduk. Burada gelin ve sünnetli çocuk kasaba içerisinde dolandırılırlarken aynı yoldan ikinci defa geçmemeye özen göstermektedirler. Bu kurala uyulmadığı hallerde gelinin çocuğunun olmayacağına inanılır Anadolu’da cenazenin mezarlığa götürüldüğü yoldan cemaat dönmemeğe çalışır. Hatta bazı yörelerde çıkılırken kapıdan çıkılmış iken dönülünce evlere pencereden girildiği oluşmuş ve bunun izahı ölüye veya kötü ruha evin yolunu öğretmemekmiş şeklinde de bir izah dinlemiştik. Mamuşa’da **Gelin Alayı**’nın farklı yollardan dolaştırılması, gelinin zırt pırt baba evine gelmesini önlemek ve cenazesinin farklı yoldan götürülmesi de hortlamasını önlemek için şeklinde izah edilmektedir.

Mamuşa Müslüman Türk halkta çocuk **sünnet** yapıldığında onu dayısı veya amcası tutar **kirvelik** kurumu pek yoktur. Sünnette Sünnet Düğünü veya Sünnet Zevki diye bilinen bir şenlik yapılır. Bu toyda yemek ikram edilir ziyafet verilir. Bu şenlik akşam 20.00 den gece 02.00–03.00 e kadar devam eder. Ayrıca sünnet evvel ve sonra mevlit okutulur ve şenlik daha sonra yapılır. Sünnet olan çocuğun sünnet parçası çocuğun annesine verilir. Annesi o parçayı bir dönem saklar.

Eskiden dünyaya gelen çocuğu büyükleri bir ellerinde orak olmak üzere yola çıkarırlar. Yoldan ilk geçecek olan kimse onun göbeğini keserdi buna, **göbek kesme** işine **“kumbara”** denirdi. Ayağı basmayan çocuğun ayağının basması için Cuma günü camiye giden bir kimsenin cebine onun haberi olmadan çocuğun çorabı konurdu. İlk çıkan **diş** ekmeğe sarılır ve kayalığa veya çatıya atılır ve **“karga karga bu diş bana altın diş ver”** denir. Anadolu Türk kültür coğrafyasında diş bu şekilde kargalara atılırken ekmeğe sarmak yoktur.

Çıkan diş münasebeti ile bir saç yapılacak ise, karganın işine yarayabilecek ekme türünden bir şeylere sarmak daha makul görünüyor.

Kosova'daki bir mevzuata göre ülkedeki bütün etnikler Kosova bayrağının yanı sıra kendi milli bayraklarını da asabiliyorlar. İş yerlerinde okullarda düğün ve sünnet alaylarında bulunan kasabının etnik yapısına göre Arnavut ve Türk bayraklarını görmek mümkündür. Sünnet düğünlerinde sünnetli çocukların Türk bayrağı eşliğinde dolaştırıldıklarını rahatlıkla görebilirsiniz. Biz Mamuşa'da erkek kardeşini evlendiren ve çocuğunu sünnet ettiren bir Türk aileye misafir olduk. Böyle bir çifte düğüne de yıllarca evvel Aşkabat-Türkmenistan'da torununu sünnet ettiren ve oğlunu evlendiren bir ailesinin misafiri olmuştuk.

Mamuşa halk inançlarında çocuğun çıkan ilk dişinde pilavlı şenlik yapılır. Dişin patladığını ilk gören çocuğa bir hediye almaya mecburdur. Bu şenlik Türk kültür coğrafyasında **Diş Toyu** olarak bilinen uygulamanın Kosova Türklerindeki tezahür şeklidir. İlk dişin patlamasında **kaçamak** olarak bilinen haşlanmış mısırdan bir ikram hazırlanır. Patlayan diş ilk gören çocuğa bir hediye alır.(Kaynak kişi, Elvan Sallah, Prizenli 45 yaşında lise öğretmeni)

Koyunlar ilk kuzuladıklarında **haşlama** yapılır ve yakın çevreye dağıtılır. Bununla amaç kuzulamanın bereketli olmasıdır. Gerek kaçamak ve gerekse haşlama saç türleridirler. Bu tür uygulamalar Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır.

Bu yörede de **Yağmur duasına** ve çok yağın yağmuru durdurma duasına çok nadir de olsa çıkılır. Eskiden yağmur duasına boş arazilerde yapılırdı. Sahipli yerde yağmur duasına çıkılacak ise sahibinden izin alınması gerekirdi. Zira sahibinin hakkı geçmemeli idi. İş yeri ve evler sağ elle açılır ve buralara sağ ayakla girilir, çıkılırken de sağ ayakla çıkılır. İş yerleri kapatılırken Allah bereket versin ve Allah korusun, denir. (Kaynak kişi, Elvan Salah)

Mamuşa ve çevresinde geçmişte askere giden genç için şenlikler yapılırdı. Bu şenliklerin kuralları vardı ve uzun süre söylenirdi. Şimdi Kosova'da askerlik kalkınca bu şenliklerde kalmadı.

Mamuşa'da ilk tırnağın kesimi ile ilgili bir tespitimiz olamadı. Ancak eskiden kesilen tırnaklar basılır toprağa gömülürdü. **Tırnak** odanın içerisinde kesilmezlerdi. Haftanın muayyen ünleri tırnak kesmenin daha uygun olduğuna inanılırdı. Çocuğun ilk tırnağı kestirilirken ileride seçmesi istenilen meslek de belirlenmek istenir. Hangi meslekten olması isteniyorsa çocuğun tırnakları o meslekten birisine kestirilir. Bu yörede aynı gün çocuğun hem el ve hem de ayak tırnaklarının kesilmemesi gerektiği inancı vardır.(Kaynak kişi, Rahman Mazrak, milletvekili 40 yaşında Mamuşa'lı) Bu inanca uyulmadığı takdirde çocuğun öleceğine inanılır. Bu uygulamayı biz ilk defa görmüş oluyoruz. Bizin tespitlerimizde çocuğun önüne, kalem, silah ve benzeri gibi bir şeyler konur o, onlardan hangisine uzanır ise ileride o mesleği seçeceğine inanılır. Bazen da çocuğun **göbek parçasının** gömüleceği yerden hareketle ilerideki mesleği

tahmin edilmek istenilir. Mesela cami duvarının dibine gömülerek din bilgini olmasının istenilmesi gibi.

Mamuşa'da gece aynaya bakılmaz. Geçmişte gece aynaya bakanın cinlerle konuşacağına inanılır ve doğru bulunmazdı. Cinlerle konuşma veya karşılaşma izah edilirken, cinlerin gece aynaya baktıklarından hareketle bu izah yapılabilmektedir.

Mamuşa'da ölünün ardından 40 unda mevlit okutulur. 7 sinde, 6. ayında ve yılında mevlit okutanlar da olur. 52. gecesinde **52 taş** okutulur. Okunan bu taşlar okundukça saklanılır ve 52. gün gelince ölen kimsenin mezarına konurdu. 7 gün ölünün kabri başında yasin okunur. Her Cuma günü ölünün yakınları mevtayı ziyaret ederler. Eskiden ölümler sala verilerek duyurulurdu. Bu yörede Cuma salası okunmamaktadır. (Kaynak kişi, Elvan Salla)

Türk kültür coğrafyasında 52 nin yapıldığı bilinmektedir. Diğer taraftan yağmur dileği ile 52 taşa 52 İhlâs süresi olunarak yapılan uygulamaları da hatırlıyoruz. Ancak ölün için 52 taş okunduğunu yanılmıyorsak ilk defa rastlamış oluyoruz.

Yörede ölü için yapılan **helva** dışarıca dağıtılmaz taziye için eve gelenlere ikram edilir, 4 Cuma tekrarlanır. Daha ziyade arife ve kandillerde helva yapıldığı olur.

Mamuşa'da Cuma hutbeleri semtin cemaatine göre Arnavutça, Boşnakça ve Türkçe okunmaktadır. Bunlardan **Sinan Paşa** ve **Emin Paşa** Camilerinde hutbe Türkçe okunur. Birkaç dilden birden hutbe okunan camiler de vardır.

Yörede Muharremlik tabiri yerine Nevruz tanımı da yapılmaktadır ve **Muharremlik** tekkelerde çok canlı geçmektedir. Muharremlik ile **Nevruz**'un eş anlamda kullanıldığını biz Suriye'de Bayır-Bucak Türkmenlerinde de gözlemiştik. Bu merasimlerde dervişler şahadet çeker, kızgın demir dişler şiş sokarlar. Vücuda şiş sokulmasına "deşmek" denir. Pirizen'de **Sinani** ve **Hasani** tarikatları daha aktiftirler. Tekkelerde matem hayatı gerektiği gibi yaşanır. Muharremlikte 10 gün oruç tutulur bu sürede saf su içilmez, ayran gibi şeyler içilir. İftar yemeklerinde et yenilmez yenilecek et yağsız olmalıdır. Etsiz olan bu yemeğe **posna** denir. Muharremlikten çıkınca şenlik Nevruzla başlar. Türk İslam kültürlü coğrafyanın sair bölgelerinde olduğu gibi, Muharremlikte doğal olarak ertelenen düğünler bu aydan sonra yapılmaya başlanır. Eskiden Muharrem ayında çamaşır da yıkanmaz ve süslenilmezdi. (Kaynak kişi, Elvan Salah)

Kosova Türklerinde hanımlar bayram gezmesine gitmez, evlerinde misafir beklerler. Bayram dolaşmasını erkekler yaparlar. Bu çevrede bayramdan bayrama görüşebilen akraba hanımlar vardır. (Nalân Kasımvar, Prizenli İstanbul'da yüksek tahsil öğrencisi olan 20 yaşlarında bir Türk kıızı)

Mamuşa'daki türbeler arasında Karadağ'dan geldiği ifade edilen **Molla Fazlı** vardır. Türbesi köyün mezarlığındadır. Mezar taşına eskiden para bırakılır ve orada mum yakılırdı (Kaynak şahıs, Mustafa Kürze, Mamuşalı 45 yaşında)

Çamaşır yıkanmaması sadece süslenme ile ilgili olmamalı. Bazı yörelerde bebeğin ilk 40 gün çamaşırını yıkanmaz. Bu uygulama da koku faktörü de aranabilir. Kokuyu korumak veya kokuyu değiştirmek suretiyle kara iyelerden korunulmuş olunabilir.

Yöre Türklerinde **aşure** ayında aşure yapılır. Aşureyi her aile kendisi için yapar ve tüketir. Çevreye dağıtma uygulaması yoktur. Evvelce geçmiş yıllarda komşulara da aşure dağıtma inanç ve uygulaması vardır. Uzun süre yörede yoksulluk yaşanmıştır. Aşure tabağı geri gönderilirken yıkanmış olur. Aşureyi getiren çocuğa hediye veya haçlık verilir. Aşure gönderen eve, aşureyi alan aile de aşure yapmışsa gönderir.

Bu kültür çevresinde gelin baba evinden çıkmadan evvel son bir daha **aynaya** bakar, bu esnada evlenmek isteyen kız arkadaşlarının isimlerini söyleyerek onları çağırır. Onlar da gelinin ardı sıra aynaya bakarlar. Orada olmayan kısmetinin açılması istenilen kızların sadece isimlerini söyler. Bu uygulamada yaşlı kızlara öncelik verilir. Böylece tez zamanda kısmetlerinin açılacağına inanılır.

Mamuşa ve Kosova'nın diğer Türk kültürlü kesimlerinde gece aynaya bakılmaz ve bu kurala uymayanların çarpılacaklarına yüz felci geçireceklerine inanılır. Kırık ayna evde tutulmaz kullanılmaz kırılır kırılmaz atılır. Esasen kırık hiçbir şeyin mesela bardak, tabak ve benzerlerinin çatlamış olsalar dahi kullanılmaları cihetine gidilmez "iyi değildir" denir ve bunlar atılırlar. Kırık aynaya bakılmasının sakıncalı bulunması izah edilirken, kırık ayna insanı çift gösterir ki bu da bakanın korkmasına yol açabilir denilmektedir. (Kaynak kişi, Arif Mazrek, inşaat ustası, 40 yaşında, Mamuşalı)

Bu çevrede doğumdan sonra loğusa hanım kırık gün aynaya bakmaz, baktırılmaz, yüzünü görmesi istenilmez Bu inanç ve uygulamalar Türk kültür coğrafyasının diğer yörelerinde de aynıdır. Bu yörede de Türk kültür coğrafyasının sair yerlerinde olduğu gibi Kur'an-ı kerim okunan yerde açık ayna tutulmaz ya üstü örtülür veya asılmakta olduğu yerden indirilir.

Türk kültür coğrafyasında yolcunun arkasından yolu açık olsun dileği ile su dökülürken ayna da tutulur. Kosova Türk kültür coğrafyasında yolcunun arkasından su dökülür ve fakat **ayna** tutulmaz

Bu çevrede gelin almaya gidilince birisi **Kur'an**'ı tutar ve onun üzerine bir **gevrek/simit** konur. Bir fincan da **bal** bulundurulur. Gelin yeni evinin eşliğinden içeri girmeden parmakları bala batırılır ve ballı parmaklarının kapıya sürmeleri sağlanır. Sonra eve alınıp oturtulur. Bir dizine bir erkek çocuk oturtulur. Bu çocuk gelinin çorabını çıkarak içindeki parayı alır. Diğer dizi ve çorabı için de aynı şey yapılır. Böylece gelin balla tatlılığı ve para ile de

bereketi ile gelmiş olur inancı vardır. Daha sonra gelin yatmadan evvel onun yatağında bir erkek çocuğun yuvarlanması sağlanır, bununla amaç yeni evlilerin ilk çocuklarının erkek olmalarının sağlanmasıdır. Kur'an yeni evlilerin odalarına asılır. Simidi gelin ve damat birlikte yerler bununla anlatılmak istenilen ömür boyunca birlikte yaşayarak birlikte paylaşmalarını dilemiş olmaktadır. (Kaynak kişi, Elvan Salah)

Güvey gerdekten çıkınca, gelinin annesi **şiganisa** ile gelinin odasına gider. Bu yemeği gelin ve damada yedirir ve artanını misafirlere ikram eder. Şiganisa Sırpça bir kelime olup süt, yumurta, un, kabartma tozunun yağda kızartılması ile yapılır

Mamuşa'da ve Kosova'nın diğer Türk bölgelerinde evlenmelerde **kına gecesi** daha ziyade eskiden yapıldı. Şimdilerde köylerde bu uygulama devam etmektedir. Şehir merkezlerinde bu isim altında eğlence yapılmakta ancak kına yakılmamaktadır. Kına geleneği sadece kız kınası olarak devam etmektedir. Yöre evliliklerinde mevlit geleneği yoktur

Bu çevrede ölüye kına yakılmaktadır. Kına bilhassa bayramlarda yaşlı kadınlarca yakılır. Yaygın bir inanca göre kına yakılan yer cehennemde yanmazmış. (Elvan Sallah)

Mamuşa ve Kosova'nın diğer Türk bölgelerinde **gelin hamamı** geleneği yoktur. Geçmişten de böyle bir uygulama hatırlanmamaktadır.

Bu yörede hamile kadının canının çektiği şeyin ona verilmesi sağlanması gerektiği inancı vardır. Bu isteğe uyulmaması halinde bebeğin düşebileceğine inanılır. Hamile hanımın canının ekşi veya tatlı isteğine göre bebeğinin erkek veya kız olacağına inanılır. Sürekli koşturan erkeye yerikliyormusun anlamında, “ Bu ısrarın niye, düşüreceksin” denilirken, **yerileme/aşerme** kastedilir.

Bebeğin cinsiyetinin belirlenmesinde çeşitli yöntemler vardır. Mesela dik yürüyen hamile hanımın kızı saklı yürüyenin ise kızı olduğuna inanılır. Türk kültürünün bu coğrafyasında da **sütkardeşliği** vardır ve sütkardeşler evlenmezler. Ayrıca **sütanne** de vardır. Ancak **süt hakkı** bilinmemektedir. (Kaynak Kişi, Elvan Sallah)

Çevrenin dinlerinde mezarlıklar farklıdır. Her halk kendi mezarlığına ölüsünü gömer. Karışık mezarlıklara rastlanılmaz.

Mamuşa ve çevre Türk kültürlü halklarında cenazenin ilk günü cenaze evinde yemek yapılır ve bu yemek genellikle etli fasulye olur. Diğer günler akrabalar cenaze evine yemek getirirler. Bu yörede ölmüş bir yakını rüyasında gören kimse Kur'an okur veya okutur. Bu derece önemsenen bir diğer hayır işleme şekli de dulların ve yetimlerin evlendirilmeleri işlemidir.

Bu çevrede ölüm günü hanımlar kabristana gitmezler. Daha sonra 7 gün devamlı her sabah giderler. Mezarlıktan kesinlikle evlere bir şey getirilmez.

Sadece özel haller için toprak alınır. Ölen kimsenin yakını ölen kimseye hastalık derecesinde tutkun ise, bu **toprak** onun haberi olmadan onun cebine konularak 3 gün kadar kalması sağlanır, bu tutkusunun soğuması amaçlanır.

Mamuşa ve çevresi Türk halk inanç kültüründe **gök kuşağı** ile ilgili ilginç bir tespitimiz oldu. Burada Gök kuşağının bir yerden bir yere su taşıyıcı olduğuna inanılıyor. Gök Kuşağı yere veya denize doğru eğik ucu ile su alıp oradan bu suyu başka bir yere taşıdığına inanılmaktadır. Bu tespit ile bu konudaki bilgiler zenginleşmişlerdir.

Bu yörede gök gürleyince şimşek çakınca halk bildiği ayetlerden bir şeyler okumaktadır. Okuma esnasında Allah'a sığınılır, korku yaşanır ve kapı pencere gibi yerler kapatılır.

Priştine'den Üsküp hava alanına gidiyoruz. Yolda Ohri'de kurultaya katılanlarla birlikte kutladığımız kadir gecesini anıyoruz. Gençlerden birisi güzel sesi ile Kur'an okumuş Orhan hoca duasını yapmış ve hazırlanan helvayı paylaşmıştık. Sınıra gelirken ortak bölgeden geçiyoruz.. Burada bir kısmı atıl fabrikalar var. Bunlardan bir kısmını Türkiye'den işadamları çalıştırıyorlar ve hem maddeleri Türkiye'den geliyor. Yol boyunca gençler beni güncel ideolojik konularda konuşturuyorlar. Ülkücünün Fethullahçıyı ve Fethullahçı'nın ülkücüyü anlamak istemediği, devletin ise çok kere başını kuma sokmuş deve kuşunu andırıyor. Taraflarda birbirlerini anlama gayreti yok. Ülkenin gençliğinin, aydınının bölünmesi konusunda hala bir deneyim edinmemiş bir milletiz. Taraflarla diyalog kurmaya kalkıp itham ve töhmete muhatap olmamak mümkün değil.

Geçmişten Günümüze Balkanlarda Türk Kültür Stratejileri

Bu yazı metnimde konuyu ele alırken 'Türk Kültür Coğrafyası' ve 'Türk Kültürlü Halklar' tanımlamaları üzerinde de durmaya çalışacağız. Bu tanımlarla ilgili arayışı süper gücün Orta Doğu ve Kafkasya'da izlediği Türklüğü ve Türkiye'yi dışlayıcı politikaları üzerine başlatmıştık. Batıda AB nin Fransa tarafından ayrı ve Almanya tarafından da ayrı formatla geliştirilen Türk ve Türklük karşıtı tutumları Türkiye'yi iyiden iyiye yeni ve ciddi arayışlara itmştir. Bu itibarla Balkanlara geçilmeden evvel kısa bir genellemenin yapılması gerekecektir. Konuşmamın birinci bölümünde ABD ve AB karşısında Türkiye ve Türklük üzerinde duracağız. Zira Balkanlarda var olabilmek öncelikle bu iki gücün çok iyi izlenebilmesi ile mümkündür.

Türk Kültür coğrafyası ve Türk Kültürlü Halklar tanımlarına geçmeden, bu geçişi kolaylaştıracağı için ve bu izahlara bir altlık olacağı için üçer beşer cümle ile Türk kültür milliyetçiliğinin dönemlerinden veya kültür milliyetçiliğimizin tezahür safhalarından söz etmeğe çalışacağız. Böylece Avrupa'ya bakış da kolaylaşacaktır. Mesela Cumhuriyet arifesindeki

Türkçülükten veya İslamcılıktan değil de Osmanlılıktan bir iki satır söz edeceğiz. Bunu Osmanlılık savunuculuğu adına değil de, konu Balkanlar olduğu için Osmanlılığın genel esaslarının hatırlanılması gerektiğine inandığımız için yapmaya çalışacağız. Osmanlıyı ve ön Türklüğü bilmeden Balkanlarda Türk Stratejisi oluşturulamaz kanaatindeyiz. Ayrıca aynı amaçla Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıç döneminden bir süre sonra baş gösteren genel politika ve dönemindeki Türkçü, İslamcı ve solcu hareketlerden de bahsetmek gerekebilecektir. Bununla muradımız. Mutat dış politikanın günümüzün dünya konjoktürü itibariyle çözüm üretici olmadığını, Türk milliyetçiliği adına siyasi kadrolarca yapılmakta olan girişimlerin bekleneni verebilecek kapasite ve kalitede olmayışını anlatmak içindir. Stratejik bir vasat olabilecek olan sebeplerden birisi de, Türk solunun dünya genelinde tükenen sol ile birlikte tükenmiş oluşu ve İslamî diyebileceğimiz hareketin ise kazandığı önemin vurgulanmasıdır.

Yakın geçmişe şöyle bir bakınca kaderini nerdeyse % 100 varan bir bağımlılıkla ABD ye bağlayan Türkiye, bir gün ABD ile menfaatlerinin çelişebileceğini, bu ihtilafın hayatı noktalara varabileceğini düşünmemiştir. Ta ki, Beyaz Saray'ın Evanjalist dünya hâkimiyet politikasında ortağı İsrail'in de vaat edilmiş toprakların bölgedeki sözcüsü olduğunu, bu toprakların üzerinde Türkiye'nin de kurulu bulunduğunu anlayınca kadar

Bu noktada Türkiye'yi 2 şey bekliyordu. Bunlardan birisi, İsrail ABD ittifakının yanında yer alarak İsrail'in bölgedeki engel kabul ettiği ülkelerle birlikte hareket etmesidir ki, bunun anlamı Türkiye nin dindaşı, ortak tarihi arka planı olan, etnik akrabalık dâhil kültür değerlerinde müşterekler bulunan ülkelerle çok ciddi ihtilaflara girmesi demektir. Bu, Türkiye'nin kendisine de sıra gelinceye kadar yalnızlığa itilmesi idi. İkincisi ise, tarihi kültürel ve ekonomik bağları bulunan bölge halkları ile birlikte hareket etmesi demektir.. Belirtilen tabloda, Türkiye her iki halde de gözden çıkarılmış durumda idi. Evanjalizmin önündeki Fars ve Arap engeline şans tanınmaz iken, Türk engeline toleranslı davranılması beklenilemezdi.

AB'nde, bu arada Balkan ülkelerinde, Kürt meselesinin nasıl algılandığının net olarak görülebilmesi gerekir. Buradan hareketle denilebilir ki, İsrail ABD ittifakının Kürt kartı oluşturması teskere olayı ile bağlantılı olmayıp çok daha evvel tezgâha konulmuş bir doküman idi. Yine buradan hareketle PKK-Barzani-Talabani dayanışmasının sağlanması ve PKK'nın dokunulmazlığının temin edilmesi, son olaylarla izah edilebilecek bir konu değildir. Evanjalizm Fars, Arap ve Türk olmayan geçici ve sorun yaratamayacak bir araç aramış ve onu geliştirmiştir. Basına yansıyan açıklamalara göre bölgede kayıp olduğu resmen teyit edilmiş Amerikan silahlarından sade kalaşnikofların sayısı 185 000 dir. Ayrıca 100.000'i aşkın ABD kalaşnikof silahının Irak'a kaçak olarak sokulduğu da İtalyan Savcılığınca tespit edilmiştir. Bölgede ABD ve AB'ni Kürt etnik ayrımcılığının destekleyiciliğini yaptığı tespitinin asgari 30-40 yıllık izahı yapılabilir. Batıda stratejik arayışlara giren Türkiye doğusundaki

gelişmeleri ve bu gelişmeleri şekillendiren gücü görmezden gelemeyiz. Mesele doğuda da batıda da kimlik meselesidir ve kültür kimliği belirleyen asli unsurdur. Türk kültür coğrafyası şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti sınırları ile sınırlanmamıştır.

Türkiye Irak'ta yıkılan tarihi eserlerle, yakılan kütüphanelerle, yağmalanan müzelerle Türk kültür tarihinin de darbe yemekte olduğunu, bölgeye getirilmek istenilen kültür adına, öldürülen her Iraklı'nın dili, dini, ırkı ne olursa olsun yok edilen kültürel kimliğin mimarlarından birisinin de kendisini olduğu anlayıp tepkisini gösterememiştir. Sürekli ABD'nin ağzının içine bakmakla yetinmiştir. Bu teşhis Balkanlar ve Balkanlardaki Boşnaklar gibi Türk kültürlü halklar için de geçerlidir.

Bu tespitin 30-40 yıllık izahı yapılabilir. Talabani ve Barzani nin barıştırılmaları, Ankara sürecinden sonra Türkmenler ve Türkiye'nin devreden çıkarılmaları, Irak Türkmen bölgesi planlı bir şekilde ikiye bölünürken Kürtlerin yapay 36 paralelle güven içine alınmaları perşembenin gelişini çarşambadan tahmin ettiren hususlardı. Türk stratejisti bunu görüp karşı tavır sergileyememiştir.

Bir kısım aydınımızın maalesef milletlerin çok sayıda etnik grup içerebileceğini kavrayamamış olmaları, etnik milliyetçiliğin karşısında dar anlamda Türklüğü çıkarmalarına yol açabilmiştir. Hala etnisiteye baskının milletleşmeyi kamçıladığını, milletlere baskının da milli şuuru yükselttiğini içerde ve dışarıdaki birileri anlayamamıştır. Bir kısım aydınımızın anlamakta zorluk çektiği husus, Balkanlardaki Türk kültürlüğü günümüze getiren faktörün aynı etno kültürün parçası olduğumuz, dil ve din farkı olabilmesi halinde dahi, aynı düşünce biçimini halk seviyesinde benimsemiş olmasıdır. Geçen zaman ötekileştirmeye muhakkak ki çok şey katmıştır. Biz dönüşüm için yeterli mirasa sahip olduğumuz kanaatini taşıyoruz. Ötekileştirmede halk kültürünün yerini ve önemini bilemesek, dönüşüm için ne derece şanslı olduğumuz gerçeğini kavrayamayız. Arayışı içerisinde bulunduğumuz yapılanma ile yeniden bir telkinden yola çıkmayıp, "kendi olabilme" olgusunu canlı tutacağız. Buradaki "kendi" etnik kesimlerden sadece birinden birisine ait olan değildir. Bu evrensel modelleme de birlikte yaşaya gelmiş halkların ortak ürünleri vardır. Ötekileştirme süreci AB ve ABD tarafından her türlü silahlı müdahale dâhil ama gerçekten her türlü müdahale ihmal edilmez iken, size yani bayrağı taşıma durumunda olan Türkiye'ye sadece, sadece kendisine hatırlatılana batıp gitmesi iken, doğunun yapmış olduğu batı ile senteze girerek yol alabilmektir. Balkanlardaki kültürümüzle bütünleşme sürecinde şuursuz davranıp ötekileşmenin bizim elimizle yapılmasına izin vermeyelim. Dönem, kültürel kodların bozulması sürecini durdurma ve slogancılığı bırakma dönemidir. Yitirilmesi istenilen ruhu, Balkanların Türk kültürlü halkları, Anadolu Türk kültürlülüğünden daha sağlıklı kavramaktadır. Bunun izahı ise, bize göre oryantalizm Balkan Türklüğü için uygulamasının başka bir safhasında oluşu ile

yapılabilir. Neden Anadolu Türklüğünün bir Cengiz Aytmatov'u yok veya neden bizim Aytmatov penceresimiz yok.

Böylece denilebilecektir ki, Türkiye'nin Ortadoğu'da olduğu gibi Balkanlarda da kendisini anlatabileceği, paylaştığı ortak değerleri olan bir alana ihtiyacı vardır. Bu alan nasıl oluşturulabilir, geçmişten günümüze gelen bu ihtiyaca uygun bir vasat var mıdır? Geçmişte Ortadoğu veya Balkan ülkeleri hatta Kafkasya ile birlikte üretilmiş ve kabul görmüş Türklüğe ait bir algılama şekli var mıdır? Bu olgu günümüze uyarlanabilir mi? Bu arayışta Ortak payda ne olmalı? AB ve ABD tarafından sıkıştırılan Türkiye ve Türklük konularında muhtemel kimlik anlayışı ne olmalı?

12 Eylül gelinceye kadar Türkiye'de sağ ve sol aktivistler bir şekilde kılıflandırılmış, maşalarla duyarlı kadrolar aynı kefeye konulmuştur. Çeşitli Kürtçü görüşler aralarındaki karşılıklı kontrol edici kuruluşlara rağmen bir çatı altında toplanılmıştır. Ulusal Kurtuluş Strateji çatısında yapılandırılan tek örgüt PKK'nın emrine havale edilmiş ve PKK da Irak Kürtçü potansiyelle birlikte Evanjalist yapılanmanın emrine verilmiştir. Türkiye'nin Balkan ülkelerini de kapsayan coğrafyada başarıyla anlatabildiği bir Kürt konusu izahı yoktur. Bunun diğer açıklaması Türkiye, Kürdü de kapsayan Türklüğünü açıklayamamasıdır.

Evanjalizmin, Protestan Yahudi görüş harmanlamasının bir sentezi oluşu bir yana, konumuzla ilgilisi kadarı ile mahiyeti, Allah'ın birinci sınıf kullarına ikinci sınıf kullarının köleliğinin Allah'ın emri olduğuna inanılmasıdır. Konumuz itibarıyla demiştik, bu anlamda deyinmek istediğimiz husus, Nizami Âlem'dir. Evanjalizm münasebeti ile andığımız Nizami Âlem Allah'ın kullarına hiçbir dil, din, ırk farklılığı gözetmeksizin, onun emriyle, onun kulları oldukları için eşit idare ederek hizmet etmektir. Bu uygulama doğaldır ki, Afrika, Ortadoğu ve Kafkasya'da olduğu gibi Balkanlarda da aynı idi. Bir gerçeği bilmek ile onu savunmak farklı şeylerdir.

Türk stratejisinin en büyük zaafı, hasmın ürettiği stratejilerle ne yapmak istediğini ve bu stratejilerin Türklüğe ve Türklere hangi noktada ne şekilde etki yapacağını hesaplayamamış olmasındadır. Daha önemlisi ecdat hangi haller karşısında hangi stratejileri üretti, günümüz itibarıyla bunun anlamı nedir? Konusu gündemine almamış olmasındadır. Balkanlarda Türk stratejilerinin belirlenilmesi, Balkanlarda; ABD ve İsrail öncelikli olmak üzere AB, RF, Arap stratejilerinin bilinmesi ile mümkündür.

Ortadoğu'dan sonra, Türklük-Süper güç ilişkilerini daha geniş bir alanda görebilmek adına Kafkasya'ya bakılabilir. Süper Güç Kafkasya'da, Azerbaycan topraklarının Ermeniler tarafından işgal edilmiş olduğu, Birleşmiş Milletlerce defalarca açıklanmasına rağmen, Ermenistan'a yaptırım uygulamamıştır. Ermenistan'a demokrasiye en fazla hizmet eden ülke unvanını verirken, Azerbaycan'ı terörist ülke ilan etmiştir. Milli Meclisini basan Ermenistan'a değil, uzun bir süre Azerbaycan'a ekonomik ambargo

uygulamıştır. Azerbaycan'ın ¼ nispetinde nüfusa sahip olmasına rağmen 9 katı yardım alabilen Ermenistan, Amerika direkt ve dolaylı yollardan da askeri yardım almıştır. Her vesile ile ABD Parlamentosu Tehcir konusunu oylarken, işgal edilen Azerbaycan topraklarını gündeme getirmeye dahi düşünmemiştir. Balkanlara geçmeden ABD'nin orta doğu ve Kafkaslarda Türk ve Türkiye'den değil Ermeni, Kürt ve Yahudi'den yana olduğu söylenebilecektir. AB ve bu arada Balkanlarda durum devletler bazında ele alınınca farklı değildir.

Bu bölümü özetleyerek diyebiliriz ki, orta doğuda Kafkasya'da ulus devlet karşıtı etnisite yanlı strateji izleyen süper güç, her iki bölgede de Türkiye ve Türklük yanlı strateji izlememiştir izlememektedir. Bu günden geleceği okuma gerektiğinde süper güç yanımızda değildir. Diğer taraftan İran boyutu farklı bir önem arz etmektedir. Sonuca giderken koyacağımız teşhis İran-Türk-Süper güç ilişkilerini de içerici olacaktır.

Bize göre Türkiye Balkanlarda ilk stratejik hatayı bölgedeki Türklüğün iki yakasından birisi olan Bulgar Türklerini yok sayıp Evladı Fatihan'a yoğunlaşmakla yapmıştır. İkinci ciddi hatayı ise, Balkan Türklüğünün belini kırma pahasına Evladı Fatihan'a Anadolu kapılarını açmakla yapmıştır. Bu siyasi süreç Türkleri Avrupa'ya misafir olarak gidip ev sahibi istemeyince geldikleri yere geri dönen durumuna düşürmüştür. Oryantalizmin Anadolu Türklüğü için düşündüğü de bundan farklı değildir. Asgari yüz yıl evvelinden siyasi kültürel ve ekonomik kimliği belirlenen batının muhayyel Avrupa sı için uyguladığı stratejiyi Türk stratejisti okuyamamış, iç siyasi parti çekişmelerinde ucuz hamaset konusu yapmıştır. Bu aynı zamanda Atatürk'ün tarih tezini anlayamamaktır. Bu konuda Türklüğe yönelik stratejileri coğrafyaya veya muhatap ülkeye göre alamazsınız. Türklük bir bütündür, onun menfaatleri ve sorunları da bir bütündür. Bunun içindir ki Balkan Türklüğü Orta Doğu veya Kafkasya Türklüğünden bağımsız değildir. Siz farkında olmasanız da hasım bunun böyle olduğunu bilir ve uygulamasını buna göre yapar. Balkan Türklüğü, AB Türklüğü ile birlikte, ulus devlet bazında değil de, yani muhatap olarak bölgenin ulus devletlerini alarak eğil de, Balkan Türklüğü ile tanımlanabilir. Balkan Türklüğü bu ülkelerden otaktan Türk kültürlü halkların ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde bir şekilde bu coğrafyaya gitmiş olan Türklerle tanımlanabilir.

Balkanlarda Türk Stratejileri konusuna geçmeden evvel veya geçerken, yukarıda bahsettiğimiz geçmişten günümüze gelen birlikte üretilmiş bir kimlik var mıdır türünden konulara gelmek istiyoruz. Bu münasebetle Türk strateji gündemine iki konunun alınması üzerinde durmak istiyoruz. Bunlardan birisi Türklüğün bir stratejik obje olduğu gerçeğinde anlaşmaktır. Diğer ise kültürün bir stratejik unsur olduğu gerçeğinde buluşabilmektir. Türklüğün bir stratejik obje olduğu konusu Türklüğün tanımını gerektirir ki, Türklük bir ırk veya kavim olmadan evvel ve sonra bir kültürel üründür. Bu özelliği Türklüğe ana dili ve doğma dini sınırlamasını getirmeyen bir kültür toplumu özelliğini kazandırır. Türk kültürlü halklarla bir anlamda Türkleri anlatmış oluyoruz. Türk

kültür coğrafyası ile bu halkların paylaştıkları ortak tarihi geçmişi olan coğrafyayı kastediyoruz. Balkanlardaki Boşnaklar gibi Türk kültürlü halkların AB ülkeleri bu arada bölgenin gayri Müslim kesimi tarafından dışlanmaları, Türkiye nin Balkan stratejisi için bir şans olmuştur denilebilir.

Kültürün stratejik bir unsur olarak kabul edilmesi yetmeyecektir. Dünya Türklüğünü bir bütün olarak algılayan bu bütünlük içerisinde kültür merkezli bir Türklük stratejik obje olabilir. Bu noktada Türk kültür coğrafyası ki Uluğ Türkistan Kafkasya Orta doğu Balkanları kapsayan coğrafya bir bütün olarak ele alınacak ve devlet politikası olarak bir bütün olarak izlenilecek, bu coğrafyaya yönelik farklı uluslara ait stratejileri izleyebilecek konuma getirilebilecektir. Maalesef böylesi bir arayış için, Mısır diğer Ortadoğu ve kuzey Afrika ülkeleri için geç kalınmıştır. Arap İslami ile Türk İslam'ının teorik muhteva farklılığı Nizami Alem'dedir.

Bu hareket klasik Türkçü hareketle tamamen örtüşen bir hareket değildir. Bu algılama biçiminde akraba toplumlar Türklüğün kültürel ortakları da vardır ki bizce bunlar Türklüğün bir parçası asli unsurlarıdır. Bu formatta 'Dili dilimden dini dinimden' ölçüsü dışlanmamakla beraber şart olarak da getirilmemiştir. Ortak millî dilin ve Türklük için İslam'ın önemi malumdur. Bu stratejik yapılanma Türkiye'ye etno kültürel yapıdan hareketle yönlendirilmek istenilen tehdidi güvenlik faktörü olarak geliştirilmesini sağlamakla kalmaz, Türkiye merkezli kültürel anlamda Türklüğün dış açılımını da sağlayabilir.

Bu hareketin Osmanlı Türk stratejik alanından birinci farkı, Osmanlı coğrafyasının dışında kalmış olan Uluğ Türkistan gibi kesimleri de, mesela Kırgızistan'ı da kapsamasıdır. Diğer Husus Kültür coğrafyamızın geçmişte bir parçası olmuş iken, bu gün itibarıyla farklı bir kültürel yapılanma içerisinde olan Yunanistan gibi ülkeleri kapsamamış olmasıdır. Oryantalizm için Yunanistan doğu olmadığı için farklı bir anlam içerir

Bir diğer husus, fikir, ideoloji, misyon, misyoner bağlantısıdır. Strateji, sadece bürokratların masalarında mesai saatleri ile sınırlı zaman dilimlerinde üretilip uygulamaya geçirilen bir olgu değildir. Türkiye hala oryantalizmi onun misyonerlik ve emperyalizm bağlantısını sezip çözebilmiş değildir. Oryantalizm öteki durumuna soktuğu Türkiye gibi ülkeleri yönlendirmeyi artık sadece kendi elemanları tarafından değil, yetiştirip yerleştirdiği ülkenin yerli elemanları vasıtasıyla da yapmaktadır. Misyonerlik sanıldığı gibi sadece ve muhakkak din alanında etkinlik gösteren bir hareket değildir. Bütün kurumlarındaki millî olmayan yapısal değişikliklerde misyonerliğin bağlantılarını arayabilirsiniz, aramalısınız.

Türkiye'nin Türkiye dışındaki menfaatlerini, kültür stratejisi geliştirip uygulama durumunda olan bir takım resmi kurumlar, bize göre yeterince bu donanımda değildir. Her şey bitarafa sivil, yarı sivil, çok kere gönüllü kuruluşlarca desteklenemeyen hiçbir yapılanma başarılı olamaz. Özellikle Balkanlardaki yapılanma için fazla ayrıntılı ve iddialı olamıyoruz. Ancak Türk

kültür coğrafyasının bilhassa Asya coğrafyasında stratejisizlik, sürekli yabancı stratejilere hizmetimiz şeklinde gelişmelere sebep olmaktadır.

Oryantalizm Türkiye'ye o derece hulul etmiştir ki, Türk İslam misyonunu Balkanlar dâhil Türkiye dışında temsil eden kurumlar bir Başbakan tarafında göklere çıkarılabilirken diğer Başbakan ve Cumhurbaşkanı tarafından suç örgütü konumunda değerlendirilebilmiştir.

Bize göre bu hal Türk milliyetçiliğinin henüz yeterince kendi normlarını geliştirememiş olması ile izah edilebilir. Türkiye'de aydının bölünmeye tabi kılınmasında ve karşılıklı ithamında adeta milli olmayan merkezler karar sahibi olabilmektedir. En yakın ve en bariz örneklerden birisi, zaman zaman faaliyetleri akamete uğratılabilen Türk Ocakları gibi Türk milliyetçiliğinde saygın bir yeri bulunan kuruluşun durumudur. Sizin strateji tarihinizde stratejik bir şablon olarak dilde işte fikirde birlik geliştirilmiş ise, Türk okulları zincirine teşhis koyarken kendi araştırmanızı yapmak zorundasınız. Bu açıklama diğerlerinde olduğu gibi bir fikriyata veya yapılanmaya sözcülük yapmak için değildir. 13.sü Kutlanan Dünya Türk Gençlik Kurultayı'na da, randımanlı olması beklenen her kuruluş gibi özeleştirici getirebilmelidir. İlk adı konulması gereken olan husus bize göre şudur. Kurultay katılımcıları Dünya Türklüğü ile ilgili fikir üretip uygulamaya geçirilmesi için öneride mi bulunur? Uygulayıcının gerçekleştirdiği önerilmiş fikirlerin alanda tatbikatına mı yardımcı olur? Yapılsın için ürettiği ortak Türkçe gibi önerilerin yaygın uygulayıcılığını mı üstlenir? Ekonomik, siyasi, kültürel ve sair alanlarda birliği için uğraş verilen dünya Türklüğünde şüphesiz bu ve benzeri kuruluşların da ölçülebilir etkinliklerinin olması beklenilmelidir. Her kurultayda tekrarlanan ortak Türkçe gibi yerinde ve önemli bir karara rağmen, bırakın kurumları ve kitleleri harekete geçirmeği delegeler kendi sahalarında bu konuda bir tekâmül gösteremiyorlar ise, bu hale yol açan sebep araştırılabilir. Dünya Türklüğünün bir güç oluşturması istenilip beklenirken, geçen zaman içerisinde, zamanın lehe mi aleyhe mi işlediği hesap edilebilmelidir. RF Türk Kolejlerini Türkçülük yapıyor diye kapatabiliyor, Özbekistan bu okullarda Türkiye Türkçülüğü yapıyor teşhisini koyabiliyor ise, Bir kısım Türk milliyetçiliği bu okulları Süper gücün emelleri ile özdeşleştiriyor ise, bir yerde izaha muhtaç bireyler var demektir. Bunun izahını beklemek ise çok doğaldır.

Birkaç cümle ile bu yapılanma 500 ayrı merkezde 1000 in üzerinde Türkçe öğretim merkezi ve bunlara paralel olarak farklı seviyede okullaşmaya sahiptir. Bulunduğu ülkenin dilinin yanı sıra Türkçe de yayın yapabilen gazete çıkarmakta ve bu hizmetin mali cephesi için iş adamlarını seferber edebilmektedir. Görünen yüzü ile işte dilde ve fikirde ortak var olmanın çağdaş veya kendi zeminindeki tezahürüdür. Bu yapılanma için Osmanlı'nın siyasi sınırları içinde yapmaya çalıştığını, siyasi sınırları taşarak yapabilmek veya Nizami Âlemi kendi formatında uygulamaya koyabilmek denilebilir.

Bütün bu uygulamalardan sağlıklı seçim yapabilmek veya Balkanlar dâhil sağlıklı taktik ve stratejiler seçememiş olmak teorisisizliğin acı sonuçlarıdır.

Ana dili farklı da olabilen Balkanların Pomak, Boşnak, Torbeş, Çingene, çok kere Arnavut gibi Müslüman veya değil halkları Balkanların Türk soylu diğer halkları ile birlikte saygın etkinlikler sergileyebilmektedirler. Bu etkinliği Osmanlının teorik mirasına borçluyuz. Bizim Türk kültürlü halklar ve Türk kültür coğrafyası algılayışımız Balkan Türk coğrafyasında bu Sosyo kültürel yapıya az-çok da olsa Müslüman olmayan bir kısım halkları da almaktadır.

Uluğ Türkistan'dan, Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu Türk soyluluk merkezli bir arayışta aynı dil grubuna girdiği için Fin-Ugur'lardan Mahun'lara kadar kapınızı açtığınız bir kurultayda bu coğrafyanın musikisini sizinle paylaşan vatandaşlarınızı ana dili farklılığı nedeniyle farklı yere koymalı mısınız? "Ben sizi dışlamıyorum gel ancak bütün değerlerinden sıyrılarak onları yok sayarak yani kendini inkâr ederek gel" demek bizim deyiş tarzımız mı olmalı?

Türkçüler veya bir kısım Türkçüler hareketin merkezine soy ve anadilden yola çıkarak doğma kimlik olarak Türklüğü belirliyorlar. Ana dili farklılığından yola çıkıp "farklı muamele yapmıyoruz ki" demek "farklı muamelenin mahiyetinin açıklamasını gerektirmez mi? Farklı muamele nedir. Farklı muamele istemek modern veya çağdaş veya reel anlamda Türkçülüğün hayrına mıdır?

Türkçüler olarak diyoruz ki, "Gel sen de gel ne olursan ol yine gel" ancak benim kalbimle, benim beynimle benim giysilerimle gel." Bu noktada ne olursan ol yine gel demiş olmuyoruz benleşerek gel demiş oluyoruz. Böylesi bir çağrı adil mi, gerçekçi mi, yapıcı mı?

Senden ben olmanı isterken, biraz da senin benliğinden çıkıp ortak bende, ikimizde, bizde sen ve ben de buluşmamız gerekmez mi?

Sen demiş oluyorsun ki, ilahi olan, semai olan, değişmez olan yenilenmez olan, şekillenmez olan, özverisiz olan 'ben' e gel. Senin dile getirdiğin ben'i ilkin 'mutlak' kılalım. Sen de ben de o ortak 'ben' de buluşalım. O 'ben'e uymada ortak mesuliyetler taşıyalım. Senin de ben karşısında mesuliyetlerin olsun. Hep sen, muhakkak sen, tamamen sen olmak adil, kalıcı ve gerçekçi bir birliktelik içermez. Balkanlarda veya bir başka yerde, bu tefekkürün temsilcileri tutunabilirlerken 'ben'lerini göksel paydada vazetmişlerdir. Balkan halklarını farklı olan dinlerine, dilerine ve vs. ne bakarak yok saymamış ve kendi 'ben'lerini yalın halde vaaz etmemişlerdir. Mevcudatı, İlahi benin veya benin ilahi boyutunun kapsamına alabilmişlerdir.

Almanya ve Fransa'nın AB ülkeleri temsilen 'ben' merkezli yaptığımız açıklamalar, ABD nin evanjalist tutumu ile 'ben' ini anlatırken açıklamaya çalışıldığı noktada, Türk 'ben' i bir kısım 'Türkçülerin' açıkladığı gibi mi olmalı? Bir Türkçü olarak benim buna cevabım hayırdır. Almanya'nın bana olan tutumuna tavır alırken, benim birlikte yaşadığım halklara aynı tavrı almam kendimi inkâr anlamına gelir.

İnanmak, tam inanmak gerçekten inanmak, ilahi gelişmeye gayret ederek sabırla kanaat getirmek, daima hesaplanması mümkün olmayacak kadar çok sürpriz getirir. Anadolu'da binlerce yılın yarattığı ortak kimlik, müşterek 'ben' araya kan davası sokularak, bir dönem iki kimlilik haline getirilmek istenildi. İki taraftan akan kanlar, anaların birlikte ağladıkları yeni bir etnosu doğurdu. Bu, bir aslına dönüş olgusu idi. Avrupa'da Türklüğün dışında farklı Türkiyeli kimliğinin aranılması, Tunceli veya Adıyamanlının da Avrupa seçimlerinde dışlanmasına mani olamadı. Ortak kimliğin yapay etnolara bölünemeyeceği Tuncelili ile Trabzonlu veya Trakyalının Avrupalı nazarında öteki olduğu gerçeğini ortaya koymuş oldu. Bu bizim olan ben'in yok edilemeyeceğinin göstergesi idi. Bizim davetini yaptığımız ben, benlikten çıkmış biz olmuş bir bendir. Bizim davetimiz birlikte yaşayan halklardan az sayılı olan halkın, çok sayılı halkın beni içerisinde yok sayılması değildir. Bizim bize yaptığımız davet birlikte oluşturulmuş yapıyı güçlendirme adınadır. Balkanlarda müzikide, el sanatlarında halk tababetinde, halk mutfağında, etnografyanın her alanında, halk oyunlarında 6 asır boyunca birlikte yaşayan insanlar olarak bu yapılmıştır. Bu mirasın parçalanmak istenildiğinin bilinmesi ihtiyaç duyulacak stratejinin belirlenmesini sağlayacaktır.

Balkanlarda Türk stratejileri konusunda özelde söylemek istediklerime geçmeden birkaç kısa özellikli açıklama da AB'den yapmak istiyorum. Fransa'nın Fransız - Ermeni tarihi kader birliğinden doğan ayrılmazlıkları ve bunun Fransız millî stratejisine yansımalarından sonra, Almanya'nın Almanya'daki Türkler için uyguladığı faşizme varan ve sadece Türkleri kapsayan şoven tutumundan sonra Türk stratejisti, Türkiye için AB kapılarının kapatılmışlığını artık anlayabilmelidir. Türk aydını bunu böyle okumalı ve okuduğunu, karşı oyunların bozulabilmesi adına açık etmeden takip edebilmelidir. Esasen Bulgaristan'dan her 10 yılda bir 1 milyon Müslüman Türk halkı planlı bir şekilde Anadolu'ya ihraç eden Hıristiyan Avrupa kulübü, Almanya'daki iktisadi ve kültürel hayata intibak itibarıyla de bir potansiyel oluşturmuş 3-4 milyon Türk'e katlanamazdı. 100 yıl evvel Antep ve Antalya'da Ermenilerle kader birliği yapmış ve onların memleketlerini terk etmelerine sebep olmuş Fransızların farklı bir strateji izlemeleri beklenemezdi. Bize göre sorun Almanlar veya Fransızlarda değil, Türkiye'de resmi devlet politikası olarak uygulanı gelinen stratejilerin sivil kuruluşlarla ihata edilmemiş olmasındadır. Türkiye'de sivil kuruluşların çatısı altında yapılan milliyetçilik büyük bölümü ile yozlaştırılmıştır. Bu kurumlar ve mensupları getirim vasatı ve getirim peşinde olanların faaliyet alanı olmuştur. Milliyetçilik, isim yapabilme, para kazanabilme, siyaset yapabilme, tatmin olabilme ile özdeşleşmiştir. Kurumlar çok kere mütegalibe yuvasına dönüşmüştür. Şahsi çıkarlar milli çıkarların üzerinde tutulmaya başlanılmış fikir üretme, araştırma yapmak, inceleme için özveride bulunmak adeta unutulmuştur. Bu gelişmeğe şüphesiz siyasi örgütlerin milliyetçiliği araç olarak kullanmaları ile başlanmıştır. Slogan düzeyinde bırakılan ciddiyetten ve takipten yoksun birçok fikir, karşı hasmane

hareketlerin doğup gelişmesine ve faturanın ise milliyetçilere çıkarılmasına yol açmıştır.

Biz çözümü Milliyetçi bilim adamının organize cehtinde buluyoruz. Yukarıda tanımladığımız anlamda bir Türklük anlayışı etrafında geniş anlamda Türkoloji bu ihtiyacın karşılanabilme merkezi olabilir. Türkoloji'nin Türk dili ve edebiyatı sınırlılığından çıkarılıp sosyal bilimlerin ilgili diğer dalları ile donatılması ilgili konuların doğal takipçisi kadroların yetişip hizmete dâhil edilmelerini sağlayabilecektir.

Balkanlarda Osmanlı, Balkan Türk kültürülüğü diye, ortak 'ben' adına bir miras bırakmış mıdır? Ayrıntıya girmeden sahamla ilgili bir iki misal vermekle yetineceğim,

1832 yılında Makedonya Kalkandelen'de Alaca Camii yapılır Caminin iç tezyinatında Allah'ın ismi ile başlatılan sürecin altında Hz. Âdem'den başlayıp Hz. İsa'yı da kapsayan süreç Hz Muhammed ile hitam bulmaktadır. Bu örnek Osmanlının temsilciliğini yaptığı İslam'ın Muhammedî olmayan Balkan halklarını da kapsadığını gösteriyordu. Bu isimler Kuran-ı Kerim'de isimleri geçen peygamberlerdi. Caminin iç duvarına yansıtılmakla o peygamber, onlara gelen kitaplar ve onlara inanan halkın da kabul gördüğünü göstermiş oluyordu Bu gerçeği 2006 yılında Ohri'de dile getiren bir bilim adamı 'Allah bütün dilleri anlar' diyordu.

Anadolu'da olduğu gibi Balkanlarda da birçok 'Üryan Baba' vardı. 'Üryan geldik üryan gideriz' inancın bir sonucu olan bu anlayış, Üryan babaların mezarlarını ziyaret haline getirmiştir. Keza Anadolu'da olduğu gibi Balkanların birçok yerindeki farklı 'Kesik baş' türbeleri halkın nazarında ulu kimselerdirler Balkanlarda Sarı Saltuk, Gül Baba örneklerinde olduğu gibi hem Hıristiyan ve hem de Müslüman halk tarafından ziyaret edilen ulu kabirler vardır. İncelik getirilen teorik çerçevenin evrenselliğindedir. Bu inceliği dünya strateji tefekkürü Türklüğe borçludur.

Konusunda birleşince Muhammedî ulu ile İsevî ulu adeta hizmette birleşmiş oluyor. Cemaat İsevi de olsa, Muhammedi de İmamın akaidindeki müştereklik, birleşmeğe yol açabiliyordu.

Balkanlardaki Türk kültür stratejileri itibariyle denilebilir ki, Ecdadın Balkan stratejisindeki teorik tavrı, genel teorik tavrının Balkanlardaki tezahür şekli idi. Bu arayışın merkezinde Allah adına hareket etmiş olmak vardı. Bu arayış geniş coğrafyalarda kabul görmesini, uzun ömürlü olmasını ve günümüze miras bırakabilmiş olmasını bu teorik muhtevaya borçludur. Bu muhtevada adalet vardır ve dünyanın günümüzde en fazla ihtiyacını şey adalettir.

Ecdattan Balkanlarda günümüze kalan teorik mirasın kalıntıları Balkan Türk kültürlü potansiyelin olduğu kadar, Anadolu ve genel Türklüğün de yok sayamayacağı bir gerçektir. Bu teorik çerçevenin Balkanlardaki bu konuda yeteri kadar şuurudurlar

Yeni stratejik açılımlar tamamen bu rota üzerine oturtulmayabilirler. Ancak bu miras yok sayılamayacağı gibi, dışlayıcı Evanjalizm ve Türk kültürlü halklara karşı ondan daha farklı davranmayan batı Hristiyan yapılanmasının karşısında, çok sayıda karşı alternatifimiz de yoktur.

Balkanlarda Türkiye tarafından yapılan ve yaptırılan her eser mükemmel olmak durumundadır. Bu eserlerin kusursuzluğu Osmanlı-Türk mimarisine devamlılık kazandırabilir.

Balkanlarda Türkiye tarafından yapılacak her eser imkân nispetinde Türklüğün Balkanlardaki Kültür Akraları ile birlikte yapılabilir. Bu halkların kültürüne rakip ve düşman olarak yaptırılmasına imkân verilmemelidir.

Balkanlardaki geçmişin Türk kültür eserleri Türk kültürlü halklardan Boşnaklar tarafından ortak varis kimliği ile sahiplenirken, bir kısım Arnavutlara, Türklerle veraset ortaklığı bulunmasına rağmen rakip kültür olarak gösterilmekte, bu hal Cumhuriyet döneminde Balkanlarda yapılan Türk eserlerine muarız olunmasına olabilmektedir. Bu sorun çözülebilmelidir.

Osmanlı Balkan asarı Türk ve Arap İslam algılayışından hareketle bazı Arap ülkelerinin de rekabetine muhatap olabilmektedir. Balkanlardaki Osmanlı asarının Araplarla birlikte Allah rızası amaçlı olduğu Araplara ve taassup içinde olmayan gayri Müslim kesime anlatılabilmelidir.

Balkanlardaki Türk kültür stratejileri ekonomik kültür ağırlıklı projelerle yer değiştirerek göçün yön değiştirmesini sağlamaya muhtaçtırlar.

Bunların bilincinde olmak, karşı stratejileri anlayarak strateji üretebilme imkânını sağlar. Varsın Süper güç iki yıldır aralıksız her gün 50–60 Irak'ının ölümüne sebep olmayı sürdürürken, Türkiye-İran dayanışması konusunda Ermenilerle ilgili aslı olmayan iddialarla Türkiye'yi tehdide devam etsin. Balkanlardan Türk göçünü durduramamış olsak da, Din farklılığından doğan taassubu aşmada zorluk geçiliyor olsa da, Balkan İslam-Türk kültür mirası etrafında varisler arasında inkârcılığa kadar varan ciddi ihtilaflar sürüyor olsa da, büyük Türk şairi Sabir'in dediği gibi, "İran özümündür, İran'ı viran özümündür". Ne var ki biz "Ağlamasını bilmeyen ölüsün tünbetün salar"/ Ağlamasını bilmediği için yasa gelenlerin ölüye üzülmelerini değil, ölümü ile iyi olduğunu dedirtir/, durumuna düşmeyelim.